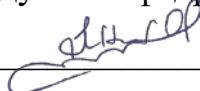

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

 Максим БУЛИК

«21» листопада 2025 р.

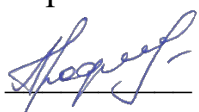
УНІВЕРСИТЕТСЬКІ АЛЬЯНСИ ЯК ЧИННИК ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Міжнародні
відносини» Ялі Вадима Макисмовича

Науковий керівник: Трофименко Микола
Валерійович, д.політ.н., професор кафедри
політології та міжнародних відносин

Рецензент: Черкас Богдан Олександрович,
к.політ.н., доцент кафедри міжнародного
регіонознавства ННІМВ КНУ ім. Тараса
Шевченка

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою відмінно / 95 / А

Секретар ЕК Анастасія ТРОФИМЕНКО

«23» грудня 2025 р.

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ АЛЬЯНСІВ.....	11
1.1. Концептуальні підходи до вивчення феномену Європейських Університетських Альянсів	11
1.2. Стан наукового дослідження проблеми	15
Висновки до розділу 1.....	18
РОЗДІЛ 2 ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ: РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ АЛЬЯНСІВ	20
2.1. Ідея створення Європейського освітнього простору.....	20
2.2. Нормативно-правові та інституційні засади формування Європейського освітнього простору.....	27
2.3. Ініціатива «Європейські університети» як інструмент інтеграції.....	29
2.4. Університетські альянси як чинник інтеграції: структура, місія, учасники...36	
Висновки до розділу 2.....	40
РОЗДІЛ 3 Інтеграція України до європейського освітнього простору на прикладі участі Маріупольського державного університету в Альянсі Transform4Europe.....	43
3.1. Місце українських університетів у Європейському освітньому просторі.....	44
3.2. Трансформація Маріупольського державного університету після 2022 року: стратегія, релокація та міжнародний вимір	62
3.3. Маріупольський державний університет у Transform4Europe як кейс інтеграції України до європейського освітнього простору.....	74
Висновки до розділу 3.....	83
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Інтеграція України до європейського освітнього простору є одним із ключових напрямів сучасної євроінтеграційної стратегії держави, що закріплено як у базових політико-правових документах Європейського Союзу та Європейського простору вищої освіти, так і в національних стратегіях реформування вищої освіти. Після приєднання України до Болонського процесу й формального входження до Європейського простору вищої освіти питання узгодження структур підготовки кадрів, внутрішніх систем забезпечення якості, механізмів визнання кваліфікацій та розширення академічної мобільності набуває не лише технічного, а стратегічного значення. Повномасштабна російсько-українська війна додатково актуалізує роль вищої освіти як інструмента стійкості, відбудови й публічної дипломатії, а також посилює залежність українських університетів від можливостей, які відкриває глибша інтеграція до європейського освітнього простору.

На цьому тлі університетські альянси, що формуються в рамках ініціативи European Universities Initiative, розглядаються не лише як черговий формат міжнародної співпраці, а як один із ключових інструментів структурної трансформації вищої освіти в Європі. Вони поєднують університети різних країн у стійкі консорціуми з єдиною місією, спільними освітніми програмами, координацією дослідницьких пріоритетів, інтегрованою інфраструктурою та спільним баченням розвитку регіональних освітніх екосистем [45]. Для України участь у таких альянсах означає можливість не лише формально декларувати європейський вибір, а й практично вбудовувати свої університети в нову архітектуру європейського освітнього простору. Особливу значущість ця проблематика набуває для переміщених університетів, зокрема Маріупольського державного університету, який поєднує досвід роботи «у вигнанні» з активною участю в університетському альянсі Transform4Europe. Це робить обрану тему

дослідження актуальною як з огляду на теорію міжнародних відносин і європейської інтеграції, так і з точки зору практичних завдань відбудови та модернізації української вищої освіти.

Об'єктом магістерського дослідження є процес інтеграції України до європейського освітнього простору як сукупність політичних, інституційних і соціокультурних змін, спрямованих на зближення національної системи вищої освіти з нормами, стандартами й практиками Європейського простору вищої освіти.

Предметом дослідження виступають університетські альянси як конкретний чинник та механізм цього процесу, що реалізує інтеграційні цілі через формування спільних освітніх програм, розвиток академічної мобільності, колективні дослідницькі ініціативи та інституційні форми співуправління, зокрема на прикладі участі Маріупольського державного університету в альянсі Transform4Europe.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від кінця 1990-х років, коли було започатковано Болонський процес та сформовано засадничі принципи Європейського простору вищої освіти, до початку 2020-х років, коли університетські альянси в межах European Universities Initiative перетворилися на один із провідних інструментів інтеграції університетів, а Україна, перебуваючи в умовах російсько-української війни, активізувала участь у європейських програмах у сфері освіти й науки. Особлива увага приділяється періоду 2014–2024 рр., пов'язаному з поглибленням євроінтеграційного курсу України, а також 2022–2024 рр. як часу релокації МДУ з Маріуполя до Києва та включення університету до Transform4Europe. Територіальні рамки дослідження охоплюють Європейський простір вищої освіти з акцентом на Європейському Союзі та Україні, а також країни-партнери, що входять до складу альянсу Transform4Europe.

Стан наукової вивченості проблеми.

Проблематика інтеграції національних систем вищої освіти до європейського простору та процесів інтернаціоналізації ґрунтовно представлена

в роботах зарубіжних і українських дослідників [49,50]. Значний внесок у концептуалізацію інтернаціоналізації та глобалізації вищої освіти зробили **Г. де Віт , Дж. Найт С. Маргінсон, У. Тейхлер**, які аналізують мотивації, моделі та наслідки інтернаціоналізації університетів, приділяючи увагу таким інструментам, як академічна мобільність, спільні програми, університетські мережі. Окрема група праць присвячена формуванню Європейського простору вищої освіти, еволюції Болонського процесу, гармонізації структури ступенів і кваліфікацій, розвитку механізмів забезпечення якості та мобільності [54, 55, 56].

Другий масив літератури становлять дослідження університетських альянсів і мереж як нових форм організації вищої освіти – робіт **Б. Стенсакера, Е. Біркенса, М. Вукасевич, М. Ганна й М. Мінтрома**, присвячених аналізу мотивацій створення альянсів, їхніх організаційних моделей, впливу на конкурентоспроможність університетів, їхню роль як «метаорганізацій» у динамічному середовищі [57, 58, 59]. У цих дослідженнях університетські альянси розглядаються як важливі агенти структурної трансформації вищої освіти, однак український вимір, як правило, висвітлюється опосередковано або фрагментарно.

Третю групу становлять праці, що аналізують євроінтеграційний курс України в галузі вищої освіти та інтернаціоналізацію українських ЗВО. Значний внесок тут належить **С. Калашніковій [34], В. Луговому [38], Я. Рашкевичу, Ж. Талановій** та іншим дослідникам, які розглядають інтеграцію української вищої освіти до ЄПВО як послідовний процес адаптації національних стандартів до європейських, розбудову внутрішніх систем забезпечення якості, розвиток участі у програмах ЄС, насамперед Erasmus+. Окремі дослідження присвячено впливу російсько-української війни на функціонування українських університетів, феномену переміщених університетів, ролі вищої освіти в забезпеченні стійкості, відбудові та публічній дипломатії [63 , 64].

Водночас у науковій літературі бракує комплексних робіт, у яких університетські альянси аналізувалися б саме як чинник інтеграції України до європейського освітнього простору на матеріалі конкретного кейсу – участі

окремого українського університету в європейському альянсі. Практично відсутні дослідження, що поєднують аналіз політичних і нормативних засад European Universities Initiative, емпіричний розгляд діяльності Transform4Europe та досвід українського переміщеного університету, для якого участь в альянсі стає одним із інструментів інституційної стійкості й модернізації. Саме ця прогалина зумовлює вибір теми й логіку побудови даного дослідження.

Метою магістерського дослідження є виявлення й аналіз університетських альянсів як чинника інтеграції України до європейського освітнього простору на прикладі участі Маріупольського державного університету в альянсі Transform4Europe, а також з'ясування потенціалу й обмежень такого формату співпраці для української системи вищої освіти.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **дослідницьких завдань**:

- окреслити категоріально-понятійний апарат дослідження, уточнити зміст понять «європейський освітній простір», «освітня екосистема», «університетський альянс», «інтернаціоналізація вищої освіти» та «структурна інтернаціоналізація»;

- проаналізувати основні концептуальні та теоретико-методологічні підходи до вивчення інтеграції систем вищої освіти, університетських альянсів і мережових форм співпраці університетів у контексті європейської інтеграції;

- охарактеризувати політико-правові засади формування європейського освітнього простору та участі України в ньому, зокрема в рамках Болонського процесу, програм ЄС у галузі освіти й науки, ініціативи European Universities;

- дослідити генезу, місію, бачення, структуру управління та основні напрями діяльності альянсу Transform4Europe як прикладу університетського альянсу нового типу;

- проаналізувати еволюцію міжнародної діяльності Маріупольського державного університету в 2022–2024 рр., зосередившись на періоді після релокації 2022 року, участі в міжнародних проєктах, twinning-ініціативах та формуванні ролі університету як актора публічної дипломатії;

– з’ясувати особливості участі МДУ в Transform4Europe, оцінити вплив співпраці з альянсом на освітню, дослідницьку та інституційну динаміку університету;

– виявити основні виклики й перспективи інтеграції українських університетів до європейського освітнього простору через університетські альянси, сформулювати висновки й практичні рекомендації.

Теоретико-методологічні засади дослідження ґрунтуються на поєднанні системного, інституційного, мережевого та проблемно-історичного підходів. Системний підхід дозволяє розглядати європейський освітній простір як цілісну, але внутрішньо диференційовану систему, в якій університети, національні уряди, наднаціональні інституції та регіональні актори взаємодіють у межах спільних правил і норм. Неоінституційний та підхід багаторівневого управління дають змогу інтерпретувати університетські альянси як специфічні інституційні утворення на перетині національного та наднаціонального рівнів, через які здійснюється перерозподіл компетенцій, відповідальності та ресурсів у вищій освіті. Мережевий підхід акцентує увагу на логіці взаємодії університетів, міських і регіональних спільнот, бізнесу та громадянського суспільства в межах освітньої екосистеми, де альянси виконують функцію «вузлів концентрації» знань, інновацій та управлінських практик.

Концепція інтернаціоналізації вищої освіти (Г. де Віт, Дж. Найт, С. Калашнікова та ін.) використовується для аналізу переходу від проєктних форм міжнародної співпраці до структурної інтернаціоналізації, коли міжнародний вимір інтегрується у стратегію розвитку університету, внутрішню систему якості, освітні програми та управлінські процеси. Теоретичні напрацювання у сфері публічної дипломатії та «м’якої сили» застосовуються для розуміння ролі університетів, зокрема переміщених, як акторів зовнішньополітичної комунікації держави та провідників європейських цінностей у контексті війни.

Методи дослідження.

Методологічній основі роботи відповідає комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: діалектичний, системний, проблемно-історичний,

порівняльний, інституційний аналіз, методи аналізу й синтезу, інтерпретації джерел. Діалектичний підхід дозволяє розглядати інтеграцію України до європейського освітнього простору як процес, що розгортається через суперечності між національними традиціями й європейськими нормами, між прагненням до автономії та потребою в уніфікації, між воєнними викликами та завданнями модернізації. Системний та інституційний підходи забезпечують аналіз взаємодії акторів на різних рівнях – від політичних рішень ЄС і України до стратегій окремих університетів та альянсів. Проблемно-історичний метод використовується для відтворення еволюції європейського освітнього простору й політики інтернаціоналізації української вищої освіти в контексті ключових подій – від започаткування Болонського процесу до повномасштабної війни. Порівняльний метод дає змогу співвіднести досвід МДУ з практиками інших університетів і альянсів, а контент-аналіз – виокремити ключові смисли й пріоритети з текстів офіційних документів ЄС, України, матеріалів Transform4Europe, ректорських звітів та аналітичних публікацій.

Емпіричною базою дослідження є: офіційні документи Європейського Союзу та Європейського простору вищої освіти, що стосуються реформування вищої освіти й ініціативи European Universities; нормативно-правові акти України у сфері вищої освіти та європейської інтеграції; програмні, організаційні й звітні документи університетського альянсу Transform4Europe; річні доповіді ректора Маріупольського державного університету за 2022–2024 рр.; інформаційні матеріали, що висвітлюють участь МДУ в міжнародних проєктах, twinning-ініціативах і публічній дипломатії; наукові статті й аналітичні доповіді українських та зарубіжних дослідників.

Наукова новизна магістерського дослідження зумовлена поєднанням теоретичного аналізу університетських альянсів як інструмента європейської освітньої політики та емпіричного кейсу Маріупольського державного університету в Transform4Europe. У роботі здійснюється спроба:

– уточнити зміст поняття «університетський альянс» у контексті інтеграції України до європейського освітнього простору, інтерпретувавши його як

інструмент структурної інтернаціоналізації, що поєднує освітній, дослідницький, регіональний і дипломатичний виміри;

- концептуалізувати участь переміщеного українського університету в європейському альянсі як специфічну форму інституційної стійкості та інструменту публічної дипломатії в умовах війни;

- показати, як на прикладі МДУ університетські альянси можуть виконувати роль «лабораторії» нових форматів європейсько-українського партнерства у вищій освіті;

- доповнити наявні підходи до інтернаціоналізації вищої освіти аналізом переходу від проєктних форм співпраці до структурної інтернаціоналізації через участь у Transform4Europe.

Практичне значення магістерського дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів у діяльності українських університетів, органів державної влади та інституцій, відповідальних за розвиток вищої освіти й європейську інтеграцію. Матеріали роботи можуть бути використані в навчальному процесі при викладанні курсів «Міжнародні відносини», «Європейська інтеграція», «Міжнародна освітня політика», «Євроінтеграційні студії», а також при розробці освітніх програм з міжнародних відносин, публічної політики, європейських студій. Окремі положення дослідження можуть слугувати аналітичною основою для формування стратегій участі українських університетів в університетських альянсах, підготовки інституційних планів інтернаціоналізації, концепцій співпраці з Transform4Europe та іншими консорціумами.

Апробація результатів дослідження може здійснюватися через представлення основних висновків і рекомендацій на науково-практичних конференціях, круглих столах, присвячених проблемам євроінтеграції вищої освіти України, інтернаціоналізації університетів, розвитку університетських альянсів та відбудови освітньої системи в умовах війни, а також у рамках внутрішньоуніверситетських обговорень стратегій розвитку Маріупольського державного університету.

Структура магістерської роботи зумовлена логікою досягнення поставленої мети й розв’язання дослідницьких завдань. Робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків та списку використаних джерел (за потреби – додатків). У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено об’єкт і предмет, хронологічні та територіальні рамки, мету й завдання, розкрито теоретико-методологічні засади, наукову новизну, практичне значення та можливі напрями апробації результатів. У першому розділі розглядаються теоретико-методологічні засади дослідження університетських альянсів та інтеграції до європейського освітнього простору; у другому аналізуються університетські альянси як інструмент політики ЄС, їхня еволюція, типологія й місце в процесах євроінтеграції; третій розділ присвячено кейсу Маріупольського державного університету та його участі в Transform4Europe як конкретному прикладу інтеграції України до європейського освітнього простору. У висновках підбиваються підсумки дослідження, формулюються узагальнення та пропозиції щодо подальшого розвитку університетських альянсів у контексті євроінтеграції України.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ АЛЬЯНСІВ

1.1. Концептуальні підходи до вивчення феномену Європейських Університетських Альянсів

Університетські альянси сьогодні постають як важливий інструмент транснаціональної академічної співпраці, що поєднує освітні, наукові та інноваційні функції і виступає чинником ширшої інтеграції країн у європейський освітній простір; Інтеграція України до європейського освітнього простору в цій роботі розуміється як тривалий і багатовимірний процес зближення національної системи вищої освіти з нормами, інструментами та цінностями Європейського простору вищої освіти. Йдеться не лише про формальне приєднання до Болонського процесу, а про послідовну гармонізацію структур підготовки кадрів, системи забезпечення якості, процедур визнання кваліфікацій, академічної мобільності та університетського самоврядування. У цьому контексті ключовим стає не стільки запозичення окремих «європейських практик», скільки поступове вбудовування українських закладів вищої освіти в єдиний освітній і дослідницький простір, де діють узгоджені правила гри, прозорі механізми акредитації, спільні рамки кваліфікацій і спільна відповідальність за якість. Університетські альянси постають тут як один із найконкретніших інструментів такого зближення. Вони поєднують політичний рівень ініціатив ЄС із щоденною практикою університетів, трансформуючи інтеграцію з декларативної мети на набір цілком відчутних механізмів: спільні та подвійні освітні програми, інтегровані траєкторії мобільності, міжуніверситетські дослідницькі проекти, координацію стратегій розвитку й регіональних партнерств. Саме через цю призму в подальшому аналізуються університетські альянси: не як абстрактний політичний задум, а як конкретний

механізм, через який інтеграція до європейського освітнього простору набуває практичної, інституційної й ціннісної форми.

Розгортання концептуальних засад університетських альянсів неможливе без ширшого контексту інтернаціоналізації та глобалізації вищої освіти, які протягом останніх двох десятиліть посіли ключове місце в наукових і політичних дискусіях. Дослідники Дж. де Віт [de Wit, 2002], С. Маргінсон і Г. Роадс [Marginson, Rhoades, 2002], Б. Кем [Kehm, 2003], а також М. Вайра [Vaira, 2004] наголошують, що міжнародний вимір вищої освіти став не просто факультативним елементом, а стратегічним чинником розвитку університетів. Водночас спостерігається значна фрагментованість підходів: одні автори розрізняють процеси глобалізації й інтернаціоналізації (Knight, de Wit, 1995; Altbach, Knight, 2007), інші акцентують на впливі Болонського процесу як основи європейського простору вищої освіти (Teichler, 1999; Gornitzka, Langfeldt, 2008; Marginson et al., 2011).

У межах цих дискусій окрему увагу привертають дослідження університетських альянсів і мереж (Beerkens, 2003; Beerkens, van der Wende, 2007; Olds, 2009; Sakamoto, Chapman, 2011; Gunn, Mintrom, 2013; Vukasovic, Stensaker, 2017). Вони показують, що альянси стають глобальним явищем, а їхня природа поєднує елементи контролю, креативності та розширення інституційних можливостей [Stensaker, 2013]. При цьому альянси можуть мати різні профілі та функції: від класичних національних груп (Russell Group у Великій Британії, Group of Eight в Австралії, U15 у Канаді) до транснаціональних мереж на кшталт LERU (League of European Research Universities) чи IARU (International Alliance of Research Universities). Таким чином, концептуально університетські альянси визначаються як мережеві транснаціональні об'єднання закладів вищої освіти, які укладають міжінституційні угоди про спільну академічну діяльність, створення подвійних програм, координацію дослідницьких ініціатив і розробку спільних стратегій розвитку.

Європейський контекст формування альянсів має власну специфіку. Їхня поява пов'язана з реалізацією Болонського процесу та стратегії

інтернаціоналізації вищої освіти в ЄС, де інтеграція освітніх систем розглядалась як умова формування Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА). Історичні передумови й шлях до інституалізації університетських альянсів як окремої політичної ініціативи будуть докладніше розглянуті в наступному розділі.

Можна сказати, що університетські альянси є одночасно відображенням тенденцій глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти і практичним інструментом європейської інтеграції. Їхня концептуальна ідея полягає у створенні нового рівня взаємодії між університетами, що виходить за межі традиційного двостороннього партнерства та наближається до моделі «транснаціональних університетських кампусів», де ресурси, програми та ідентичності формуються спільно. Дуже важливо, що Україна поступово долучилася до формування спільної ідентичності.

Теоретико-методологічні засади дослідження університетських альянсів як чинника інтеграції України до європейського освітнього простору ґрунтуються на комплексному підході, що поєднує аналіз міжнародних і європейських нормативно-правових актів, концепцій інтернаціоналізації та європеїзації вищої освіти, а також теорій міжнародних відносин і транснаціональних мереж. Основою для цього є ключові документи Європейського Союзу, зокрема Лісабонська стратегія (2000), Болонські комюніке (1999–2020), а також офіційні комунікації Єврокомісії щодо ініціативи European Universities Initiative (2017, 2019), яка закріплює політичні та фінансові засади формування університетських альянсів. Вони визначають очікувані результати інтеграції та створюють спільні критерії для розвитку вищої освіти в ЄС, включаючи Україну як країну-кандидата на вступ до ЄС.

Теоретичною базою дослідження виступає концепція інтернаціоналізації вищої освіти, сформульована Jane Knight та Hans de Wit, які розглядають інтернаціоналізацію як багатовимірний процес, що охоплює освітні програми, академічну мобільність, дослідження та управління. Важливою для цього дослідження є також теорія європеїзації (Radaelli, 2003; Featherstone, 2003), що пояснює, як національні інституції пристосовуються до норм та політик ЄС, а

також підхід транснаціональних мереж (Keck & Sikkink, 1998; Beerkens, 2004), який дає змогу розглядати університетські альянси як інституційні утворення, що поєднують різні освітні та дослідницькі практики.

У цьому контексті університетські альянси постають не лише як інструмент академічного співробітництва, але і як механізм м'якої сили ЄС, спрямований на формування єдиного європейського освітнього простору. Завдяки створенню спільних навчальних програм, міжуніверситетській мобільності та координації дослідницьких проєктів вони транслують цінності європейської інтеграції, академічної свободи та інноваційності. Для України цей аспект особливо важливий, адже участь у таких альянсах посилює європейську ідентичність її закладів вищої освіти та сприяє поступовій інтеграції до ЄС [43].

Ключовим методологічним принципом дослідження є системність, що дозволяє розглядати університетські альянси як складову освітньої екосистеми Європи, де взаємодіють університети, держави та наднаціональні інституції. Принцип порівняльності забезпечує можливість співставлення досвіду українських університетів із практиками країн ЄС, а принцип історизму дозволяє врахувати етапи формування альянсів і зробити висновки про сучасні тенденції та майбутні перспективи (детальніше історичні аспекти будуть розглянуті у наступному розділі). Водночас нормативний підхід базується на аналізі міжнародних і національних документів — від Лісабонської конвенції про визнання кваліфікацій (1997) до Закону України «Про вищу освіту» (2014) [89] і Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність» [90] та Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014) [91], які визначають рамкові умови для інтеграції освітнього простору.

Методологія дослідження включає використання кількох методів, відповідних до концептуального підходу та зазначених принципів. По-перше, аналіз документів — зокрема, стратегічних програм ЄС та національних законодавчих актів, що дозволяє зрозуміти нормативні засади створення альянсів [12; 13; 36; 89; 90; 91]. По-друге, порівняльний аналіз кейсів, спрямований на вивчення успішних практик функціонування альянсів

(наприклад, LERU, The Guild, EUTOPIA, CIVICA, T4EU) та можливостей їхньої адаптації в українських реаліях. [64; 85; 66–70; 87; 88] По-третє, контент-аналіз академічних публікацій, що допомагає систематизувати наукові підходи до розуміння ролі університетських альянсів. І нарешті, аналітична інтерпретація дозволяє інтегрувати отримані результати у ширший контекст європейської інтеграції України.

Таким чином, теоретико-методологічна база цього дослідження поєднує різні наукові та практичні підходи, створюючи можливість комплексно проаналізувати університетські альянси як ключовий інструмент інтеграції України до європейського освітнього простору.

1.2. Стан наукового дослідження проблеми

Питання університетських альянсів як чинника інтеграції закладів вищої освіти у європейський освітній простір останніми роками набуває все більшої уваги в наукових дослідженнях. [12; 14; 16; 64; 85]. Питання університетських альянсів як чинника інтеграції закладів вищої освіти у європейський освітній простір останніми роками набуває все більшої уваги в наукових дослідженнях, що аналізують не лише інституційні зміни, а й трансформацію ширшої освітньої екосистеми. У цьому контексті європейський освітній простір розглядається не як суто географічна чи політична категорія, а як сукупність взаємопов'язаних норм, стандартів, процедур забезпечення якості, механізмів визнання кваліфікацій та спільних цінностей, закріплених у документах Болонського процесу й подальших міждержавних угодах. Паралельно формується й поняття освітньої екосистеми, під якою розуміють динамічну мережу акторів (університети, органи влади, бізнес, громади, студентські об'єднання), інституцій (формальних і неформальних) та практик, що спільно забезпечують відтворення й оновлення знань, компетентностей та соціального капіталу. Університетські альянси вбудовуються в цю екосистему як інструменти поглиблення інтеграції, через які європейський освітній простір із «нормативної

рамки» перетворюється на конкретний простір взаємодії, мобільності та спільного управління для закладів вищої освіти, у тому числі українських. Зарубіжні вчені розглядають університетські альянси як важливий елемент глобалізаційних процесів у вищій освіті, що сприяє не лише зміцненню міжнародної співпраці, а й консолідації академічних стандартів та посиленню конкурентоспроможності університетів у світовому освітньому середовищі. Так, дослідники як Beerkens (2003, 2004), Stensaker (2013), Gunn і Mintrom (2013), Vukasovic і Stensaker (2017) акцентують увагу на різних моделях функціонування альянсів, їхніх цілях та активностях, включно зі створенням спільних академічних програм, міжуніверситетською мобільністю та координацією науково-дослідних ініціатив. Водночас Marginson (2002), Teichler (2007) та Wildavsky (2010) наголошують на важливості аналізу трансформаційних процесів на рівні окремих університетів для розуміння ширших тенденцій глобалізації та конвергенції у вищій освіті. У науковій літературі також підкреслюється, що інтеграція університетів у транснаціональні мережі дозволяє не лише обмінюватися ресурсами й знаннями, а й виробляти нові стратегії розвитку, адаптовані до швидко змінного академічного та соціального середовища. Попри значну кількість зарубіжних досліджень, український науковий простір ще недостатньо охоплює цю тематику. Певні аспекти інтернаціоналізації освіти та співпраці українських закладів вищої освіти досліджували В. Андрущенко, С. Калашнікова, І. Журба, В. Луговий, проте питання інституційних моделей університетських альянсів, їхнього функціонування та впливу на розвиток українських університетів залишаються практично невивченими. Це створює очевидний розрив між європейською науковою традицією та українським академічним дискурсом, що обґрунтовує необхідність системного аналізу і практичного дослідження даної проблеми [34; 38; 40].

Емпіричною основою дослідження став Маріупольський державний університет (МДУ) як член Європейського університетського альянсу T4EU. Для цього проведено детальний контент-аналіз стратегічних і нормативних

документів університету, зокрема Стратегії розвитку міжнародної діяльності (2021–2025 рр.), річних звітів відділу міжнародних зв'язків, внутрішніх планів академічної мобільності та угод про співпрацю з партнерами альянсу T4EU. [66; 67; 70] Аналіз охоплював період до та після вступу МДУ в альянс, що дозволяє простежити динаміку змін у міжнародній діяльності університету та оцінити ефективність інтеграційних стратегій. Основними критеріями оцінювання були участь студентів і викладачів у програмах мобільності Erasmus+, кількість спільних курсів, участь у науково-дослідних проєктах і впровадження спільних освітніх ініціатив. За даними університетського відділу міжнародних зв'язків, у 2023 році понад 120 студентів та 45 викладачів МДУ взяли участь у програмах академічної мобільності, а кількість спільних курсів з партнерами альянсу перевищила 15, що свідчить про активне залучення університету у транснаціональні освітні практики. [58; 75; 76].

Для підвищення достовірності результатів проведено порівняльний аналіз діяльності МДУ та партнерських університетів альянсу T4EU, що дозволило виявити специфіку українського досвіду інтеграції у європейський освітній простір, особливо в умовах релокації університету з Маріуполя до Києва та адаптації європейських моделей співпраці до національного контексту. Цей порівняльний аспект дозволяє виділити унікальні виклики і можливості, з якими стикаються українські заклади вищої освіти в процесі інтеграції до транснаціональних мереж, а також оцінити ефективність застосованих стратегій. Додатково проведено напівструктуровані інтерв'ю з представниками адміністрації МДУ та учасниками програм мобільності, що дозволило зафіксувати практичний досвід реалізації спільних ініціатив, оцінити ефективність альянсу з точки зору учасників та виявити проблемні зони і добрі практики. Під час інтерв'ю обговорювалися питання адаптації університетських стратегій до вимог європейських стандартів, вплив участі в альянсі на академічну культуру та міжнародну співпрацю, а також бар'єри, з якими стикаються студенти та викладачі під час мобільності. Вибір МДУ як кейсу зумовлений його унікальністю та практичною значущістю: університет став одним із перших

українських закладів, які приєдналися до Європейського альянсу T4EU, мав попередній досвід активної міжнародної діяльності, що дозволяє простежити динаміку змін і оцінити ефективність інтеграційних стратегій. Релокація університету створила додаткові виклики для трансформації міжнародної стратегії, а також надала можливість оцінити, як український університет зберігає стратегічну цілісність та академічну автономію, інтегруючись у європейський освітній простір. Таким чином, емпірична база дослідження поєднує аналіз стратегічних документів, порівняльний аналіз практик, кількісні показники академічної мобільності та участі в спільних програмах, а також якісні дані інтерв'ю, що забезпечує комплексний підхід до вивчення університетських альянсів, їхнього впливу на розвиток закладів вищої освіти в Україні та інтеграцію країни до європейського освітнього простору. Результати цього дослідження дозволяють не лише оцінити формальні індикатори інтеграції, а й врахувати реальний досвід учасників, окреслити практичні виклики та можливості, що відкриваються для українських університетів у процесі інтеграції до транснаціональних освітніх мереж. [21; 64; 85].

Висновки до розділу 1

Університетські альянси сьогодні постають як ключовий інструмент інтеграції національних систем вищої освіти у європейський освітній простір. Вони поєднують освітні, наукові та інноваційні функції, створюючи новий рівень міжуніверситетської взаємодії, який виходить за межі традиційного двостороннього партнерства. Через створення спільних програм, організацію академічної мобільності та координацію дослідницьких ініціатив альянси транслують цінності європейської інтеграції, академічної свободи та інноваційності.

Концептуальний аналіз показав, що університетські альянси виконують подвійну роль: з одного боку, вони є інструментом міжнародної академічної співпраці, а з іншого — механізмом «м'якої сили» ЄС, спрямованим на

формування єдиної європейської освітньої ідентичності. Це особливо важливо для України, де інтеграція в транснаціональні мережі сприяє посиленню європейської орієнтації закладів вищої освіти та забезпечує практичні умови для реалізації євроінтеграційних стратегій.

Емпіричне дослідження на прикладі Маріупольського державного університету підтвердило ефективність університетських альянсів як інструменту інтеграції. Аналіз стратегічних документів, статистики академічної мобільності та спільних програм, а також інтерв'ю з адміністрацією та учасниками мобільності показав, що участь у транснаціональних мережах створює як можливості для розвитку, так і специфічні виклики, зокрема пов'язані з адаптацією європейських моделей співпраці до національних реалій і умов релокації університету.

Таким чином, університетські альянси виступають не лише як платформа для академічного обміну та наукової співпраці, а й як механізм системних змін у вищій освіті. Їхня діяльність сприяє підвищенню конкурентоспроможності українських закладів вищої освіти, зміцненню академічної автономії та формуванню європейської ідентичності серед студентів і викладачів. У контексті євроінтеграції України вони є важливим інструментом гармонізації національної системи освіти з європейськими стандартами та реалізації стратегічних цілей міжнародної академічної співпраці.

У підсумку, університетські альянси забезпечують синергію між глобальними тенденціями інтернаціоналізації та національними стратегіями розвитку освіти. Вони створюють передбачувану та структуровану платформу для реалізації спільних освітніх та наукових проєктів, одночасно зміцнюючи позиції України у європейському освітньому просторі та відкриваючи нові перспективи для розвитку закладів вищої освіти.

РОЗДІЛ 2.

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ: РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ АЛЬЯНСІВ

2.1. Ідея створення Європейського освітнього простору

Ідея створення Європейського освітнього простору постала як частина ширшої логіки європейської інтеграції, що ґрунтується на принципах єдності в різноманітті, вільного руху людей, знань і ідей. Її витoki сягають кінця ХХ століття, коли в межах Болонського процесу (1999) було започатковано масштабну реформу систем вищої освіти країн Європи. Ця реформа мала на меті не лише уніфікацію академічних ступенів і запровадження спільних стандартів якості, але й формування спільного освітнього простору, у якому навчання, дослідження та мобільність стали би взаємопов'язаними елементами єдиного інтеграційного поля [12].

Болонська декларація 1999 року стала першим програмним документом, що визначив освітню інтеграцію як політичну мету Європейського Союзу. Вона заклала підвалини для формування спільного освітнього простору, у якому мобільність, прозорість кваліфікацій та якості освіти мали стати інструментами консолідації Європи. Проте подальший розвиток цієї ідеї уже виходив за межі виключно академічного реформування. Починаючи з 2000 року, інтеграція у сфері освіти набуває виразного стратегічного та економічного змісту — вона вбудовується у ширші рамки Лісабонської стратегії (2000–2010), спрямованої на перетворення Європейського Союзу на «найбільш конкурентоспроможну та динамічну економіку знань у світі». [15]

У Лісабонській стратегії освіта вперше офіційно постає як ключовий ресурс економічного розвитку, а не лише сфера соціальної політики. Навчання протягом життя, інвестиції у людський капітал, модернізація університетів та посилення зв'язку між освітою і ринком праці стають пріоритетами,

необхідними для підвищення інноваційного потенціалу Європи. Саме в цей період з'являється ідея побудови «європейського простору знань», у якому освітні й дослідницькі процеси розглядаються як взаємопов'язані елементи конкурентності Союзу в глобальній економіці. Наступна стратегія — “Europe 2020” — ще чіткіше закріпила освітній вимір інтеграції, проголосивши «розумне, стає і інклюзивне зростання» стратегічною метою ЄС на 2010–2020 роки. У цьому концепті освіта тлумачиться як структурний елемент економічної модернізації: вона покликана забезпечити формування висококваліфікованих кадрів, розвиток інноваційних екосистем та підвищення соціальної згуртованості. Центральне місце займають такі цілі, як зменшення рівня передчасного виходу з освіти, збільшення частки молоді з вищою освітою, розширення цифрових компетентностей та модернізація університетського управління. “Europe 2020” підкреслює, що економіка знань може функціонувати лише за умови високої мобільності студентів і викладачів, доступності міждисциплінарних програм, а також інтеграції університетів у європейські та глобальні мережі співпраці. Саме тому програма Erasmus+ (запущена у 2014 році на хвилі реалізації стратегії) отримала значно більший бюджет і політичне значення, а ідея університетських альянсів почала розглядатися як логічне продовження процесу поглиблення європейської інтеграції в освіті. [15]

У сукупності Болонський процес, Лісабонська стратегія та програма “Europe 2020” перетворили сферу освіти на один із центрів інтеграційної динаміки Європейського Союзу. Освіта перестала бути галуззю, що існує окремо від політичних та економічних процесів: вона стала механізмом формування спільних стандартів, економічної стійкості та громадянської ідентичності ЄС. Саме в такому контексті виникла сучасна концепція Європейського освітнього простору, що поступово поєднується із Європейським дослідницьким простором (ERA), утворюючи фундамент для політики європейської інтеграції на основі знань. [13]

Сучасне розуміння Європейського освітнього простору (European Education Area, EEA) ґрунтується на трьох ключових принципах — академічній

мобільності, взаємному визнанні кваліфікацій та спільних стандартах якості, які разом утворюють не просто технічні механізми співпраці, а потужні рушії культурної й соціальної інтеграції. Мобільність студентів і викладачів — це не лише обмін знаннями, а й механізм формування спільної європейської ідентичності: щороку тисячі академічних мобільностей через програму Erasmus+ сприяють тому, що студенти огортають нові культури, мережі та практики, а національні кордони у сфері освіти стають менш помітними.[22]

За даними нещодавнього дослідження мережі Erasmus+ (Batagelj, 2025), міграційні потоки навчальної мобільності між країнами ЄС залишаються надзвичайно інтенсивними: деякі держави виступають «центрами тяжіння», приваблюючи значну кількість мобільних студентів — що підсилює ідею освітньої єдності й взаємозалежності країн Європи. Крім того, у 2024–2025 роках Європейська Комісія оголосила конкурс Erasmus+ із бюджетом 4,3 мільйона євро на міжнародну мобільність, що демонструє продовження політичної волі підтримувати академічні обміни як інструмент євроінтеграції. [9]

Взаємне визнання кваліфікацій — ще один стовп ЕЕА — забезпечує, серед іншого, можливість студентам брати участь у тривалій мобільності або завершувати навчання в різних країнах без втрати академічного прогресу. Однак ця прогресія іноді супроводжується практичними викликами: наприклад, студенти повідомляють про труднощі з визнанням набору курсів після мобільності, якщо навчальне навантаження чи навчальні плани змінювалися під час перебування за кордоном. Така ситуація підкреслює, що принцип визнання має працювати не лише на теоретичному рівні, а бути підкріплений гнучкими, надійними адміністративними механізмами. [36]

Третій принцип Європейського освітнього простору — спільні стандарти якості — реалізується через діяльність ключових інституцій, насамперед Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти (ENQA) та Європейського реєстру агентств забезпечення якості (EQAR). ENQA виникла у 2000 році як платформа координації національних агентств у сфері акредитації та аудиту якості, покликана формувати єдине поле довіри між освітніми

системами країн Європи. Її діяльність спрямована на розвиток спільних стандартів, професійну взаємодію та гармонізацію підходів до забезпечення якості. EQAR, створений на основі рішень міністрів країн Європейського простору вищої освіти, функціонує як публічний реєстр агентств, які відповідають «Стандартам і рекомендаціям щодо забезпечення якості в ЄПВО» (ESG). Наявність агентства в EQAR означає його відповідність цим стандартам і відкриває можливість здійснювати зовнішню оцінку та акредитацію і за межами власної країни. Практичний вплив ENQA та EQAR на освітню інтеграцію проявляється кількома способами. По-перше, саме ці організації спільно з EUA (European University Association), ESU (European Students' Union) та ін. забезпечують регулярне оновлення ESG, які визначають рамки внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості в Європі. У 2024 році було розпочато новий цикл перегляду ESG, що демонструє постійний розвиток і адаптацію стандартів до нових умов, зокрема до цифровізації, мікрокваліфікацій та транснаціональних програм. По-друге, EQAR значно розширив можливості університетів у виборі агентств для зовнішнього оцінювання, зробивши процес акредитації більш прозорим і міжнародно орієнтованим. Агентства, включені до реєстру, можуть проводити оцінювання у різних країнах, що підвищує якість і стимулює конкуренцію між ними, а також підтримує розвиток спільних програм і багатонаціональних навчальних модулів. [6]

Система ENQA та EQAR має важливе значення й для розвитку інновацій у забезпеченні якості. Через проєкти, орієнтовані на обмін досвідом та інституційне навчання, такі як IMINQA (Implementation and Innovation in QA through peer learning), відбувається апробація нових підходів до оцінювання мікрокваліфікацій, постакредитаційного моніторингу та європейського підходу до спільних програм, що стає критично важливим для університетів, які працюють у рамках міжнародних альянсів. Для України, яка активно інтегрується в Європейський освітній простір, роль ENQA та EQAR має особливо практичний вимір. Українські університети отримують можливість проходити акредитацію у агентств, зареєстрованих в EQAR, що значно підсилює

міжнародну довіру до українських освітніх програм. Паралельно національна система забезпечення якості реформується з урахуванням європейських практик — Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) перебуває у системній взаємодії з ENQA, бере участь у спільних заходах і консультаційних процесах, адаптуючи процедури моніторингу й оцінювання до європейських стандартів. Питання інституційної незалежності, зовнішньої експертизи, індикаторів якості освітніх програм і процедур визнання спільних програм активно обговорюється у взаємодії НАЗЯВО з європейськими партнерами, що впливає на зближення української системи QA з європейською моделлю та створює підґрунтя для визнання українських дипломів у Європі в довгостроковій перспективі. У такий спосіб ENQA та EQAR формують нормативну, інституційну й практичну основу для функціонування Європейського освітнього простору, забезпечуючи прозорість, порівнюваність і довіру між університетами різних країн. Їхній вплив охоплює всі рівні — від розробки стратегічних документів і стандартів до конкретних інструментів оцінювання якості, що визначають можливість реалізації спільних програм, мобільності та діяльності університетських альянсів. [7]

Крізь політичний, культурний і академічний виміри мобільність у межах Erasmus+ стала не лише технічним механізмом обміну студентами та викладачами, а одним із символів європейської інтеграції. Саме завдяки щорічним десятком тисячам мобільностей формується середовище, у якому молодь сприймає Європу як спільний освітній простір. Нові конкурси Erasmus+ 2024 року особливо підкреслили цей інтеграційний вимір, адже ЄС розширив підтримку партнерських країн, включно з Україною, демонструючи, що мобільність — це стратегічний інструмент згуртованості та солідарності навіть у період геополітичної турбулентності. [8]

Від мобільності природно переходить другий ключовий принцип — взаємне визнання кваліфікацій. Він став можливим завдяки Лісабонській конвенції 1997 року, яка заклала юридичні засади для прозорого й довірливого переходу студентів між університетами різних держав. У практиці це означає

спрощене академічне перезарахування, порівнюваність дипломів та передбачуваність для роботодавців, які можуть визнавати кваліфікації, отримані в будь-якій країні ENEA. [7]

Взаємне визнання, своєю чергою, неможливе без третього принципу — спільних стандартів якості, що забезпечують «єдині правила гри» для всіх країн-учасниць. Цей принцип реалізується через діяльність ключових структур європейської системи забезпечення якості, насамперед Європейської асоціації із забезпечення якості у вищій освіті (ENQA) та Європейського реєстру забезпечення якості (EQAR). ENQA координує розвиток Стандартів і рекомендацій із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG), а EQAR веде реєстр агентств, які відповідають цим стандартам, забезпечуючи прозорість та взаємну довіру між системами вищої освіти. Їхня діяльність формує цілісну архітектуру якості, яка робить мобільність і визнання не винятком, а щоденною нормою. [48]

У такій зв'язці ці три принципи постають не як окремі елементи, а як взаємозалежна система: мобільність створює попит на визнання, визнання потребує стандартів якості, а стандарти, у свою чергу, зміцнюють довіру й уможливають ще ширшу мобільність. Саме ця логіка визначає сучасне розуміння Європейського освітнього простору як інтеграційного феномена.[36]

Європейський освітній простір не є ізольованим утворенням — він тісно пов'язаний із Європейським дослідницьким простором (European Research Area, ERA), де відбувається інтеграція наукових політик і розвиток спільних дослідницьких програм. Ці два виміри — освітній та науковий — формують “єдиний європейський простір знань”, у межах якого університети виступають ключовими агентами інновацій і трансферу знань. Синергія між EEA та ERA реалізується через такі програми, як Horizon Europe, COST, Marie Skłodowska-Curie Actions, які сприяють поєднанню навчального процесу з науковими дослідженнями. [7]

Саме тому інтеграційні процеси у сфері освіти мають виразний політичний вимір. Для Європейського Союзу освітня політика є способом

укріплення спільної ідентичності, підтримки базових цінностей — демократії, прав людини, гендерної рівності, академічної свободи — та водночас інструментом «м'якої сили», спрямованим на поширення цих цінностей за межі ЄС. Цей підхід робить Європейський освітній простір ширшим за кордони Союзу: до нього входять країни Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА), включно з Великою Британією, Норвегією, Туреччиною, Україною, Грузією та іншими партнерами, які розділяють загальні стандарти та бачення розвитку вищої освіти. Для України участь у цих процесах є не лише формальним знаком співпраці, а стратегічним напрямом модернізації. Приєднання до Болонського процесу у 2005 році дало змогу адаптувати ЄКТС, підвищити прозорість кваліфікацій та оновити систему забезпечення якості, що наблизило українську освіту до європейських норм. Водночас повноцінна інтеграція передбачає не лише нормативне зближення, а й практичну участь у спільних академічних мережах та університетських альянсах — новому поколінні інституційної кооперації, що виходить за рамки окремих програм мобільності. [9]

Саме в цьому контексті логічно переходити до ширшого висновку: Європейський освітній простір — це не просто набір узгоджених регуляцій чи механічне виконання міжнародних зобов'язань, а цілісна соціально-інституційна модель, у межах якої університети стають активними творцями інтеграції. Університети водночас формують і транслиують європейські цінності, сприяють розвитку довіри між суспільствами та створюють спільні практики співпраці, які зміцнюють відчуття приналежності до Європи. Цей вимір демонструє, що освітня інтеграція має власну рушійну силу, здатну впливати на політичні та соціальні процеси не менше, ніж економічні чи безпекові фактори. Саме тому подальший аналіз нормативних та інституційних засад Європейського освітнього простору дозволяє зрозуміти, як створюється ця складна архітектура інтеграції та яку роль відіграють у ній університетські альянси — платформи, що переводять цінності та політичні наміри в практичні механізми співпраці. [52]

2.2. Нормативно-правові та інституційні засади формування Європейського освітнього простору

Нормативно-правові та інституційні засади Європейського освітнього простору формувалися поступово, у результаті взаємодії міжурядових структур, університетських об'єднань, студентських організацій та агенцій із забезпечення якості. Цей процес вибудував складну, але внутрішньо узгоджену систему керування, у якій кожен інституційний елемент доповнює інший. Початок цієї системи задає Bologna Follow-Up Group (BFUG) — міжурядовий координаційний орган, що визначає стратегічні напрями розвитку Європейського простору вищої освіти, готує міністерські конференції та оцінює виконання країнами спільних зобов'язань. BFUG створює політичний контекст, у межах якого інші інституції можуть діяти узгоджено. [12]

Поруч із BFUG функціонує ENQA, європейська мережа агенцій із забезпечення якості, яка виконує роль професійного центру експертизи. Якщо BFUG формує політичні рішення, то ENQA забезпечує методологічну основу й стандарти, на які ці рішення можуть спиратися. ENQA працює разом із EUA, ESU та EURASHE — трьома організаціями, що представляють відповідно університети, студентів і професійно-орієнтовані заклади вищої освіти. Їхня взаємодія не випадкова: кожна з них володіє власним секторним баченням і тому долучає до загальноєвропейської політики особливі акценти — EUA відповідає за інституційний досвід університетів, ESU формує студентоцентричний вимір реформ, а EURASHE представляє менш академізовану, але практично спрямовану частину вищої освіти. [7]

Спільна діяльність цих чотирьох організацій матеріалізується у розробленні та періодичному оновленні Європейських стандартів і рекомендацій із забезпечення якості (ESG). Саме тому ESG є не просто технічним документом, а компромісом між політичними цілями, академічною автономією та студентоцентричністю. ESG задають триєдину логіку: університети запроваджують внутрішні механізми якості, зовнішні агенції проводять незалежні оцінювання, а самі агенції зобов'язані діяти прозоро та відповідно до

міжнародних вимог. Важливо, що ESG містять положення про необхідність інтернаціоналізації процедур оцінювання, взаємного визнання акредитацій і створення транскордонних форматів співпраці — саме ці норми стали основою для появи університетських альянсів і спільних систем забезпечення якості. [19]

Ще один елемент інституційної конструкції — Європейський реєстр агенцій забезпечення якості (EQAR), який функціонує як механізм довіри. Він не формує політику, на відміну від BFUG, і не розробляє стандарти, як ENQA чи EUA, але забезпечує прозорість: до реєстру включаються лише ті агенції, що повністю відповідають ESG. Це означає, що університети та партнери в різних країнах можуть використовувати акредитації цих агенцій як взаємно визнані. Саме ця можливість стала передумовою для експериментів зі спільними освітніми програмами, подвійними дипломами та інституційними об'єднаннями нового типу. [8]

Від інституційної мережі процес природно переходить до нормативних документів, які закріплюють практики й очікування Європейського освітнього простору. Фундаментом є Лісабонська конвенція про визнання кваліфікацій 1997 року, що встановлює принцип прозорості, доступності інформації про освітні програми та обов'язок держав застосовувати підхід «скоріше визнавати, ніж відмовити». Конвенція передбачає не лише взаємне визнання дипломів, а й розвиток інфраструктури довіри між університетами різних країн — вимога, що сьогодні прямо перегукується з логікою університетських альянсів, де мобільність і взаємне визнання результатів навчання є системними, а не разовими. [36]

Європейська рамка кваліфікацій (EQF) і національні рамки, що з нею корелюють, створюють єдиний «мовний простір» компетентностей. Їхня ключова особливість — опис результатів навчання через знання, уміння та автономію здобувача, а не через тривалість навчання. Це забезпечує сумісність рівнів освіти між країнами і дозволяє університетським альянсам створювати спільні профілі програм та узгоджені освітні траєкторії. [14]

ECTS, європейська кредитно-трансферна система, нормативно закріплює принципи прозорості навчального навантаження та визнання кредитів. Її важливість полягає в тому, що вона робить мобільність не додатковою опцією, а стандартною частиною освітнього процесу. Саме ECTS забезпечує технічну можливість об'єднувати курси різних університетів у спільні програми. [6]

Дублінські дескриптори доповнюють EQF, визначаючи загальні результати навчання для бакалаврського, магістерського та докторського рівнів. Завдяки їм університети можуть узгоджувати стандарти програм і формувати спільне бачення того, які компетентності має мати випускник. Це особливо важливо для університетських альянсів, де освітні програми створюються на основі партнерської розподіленої моделі та передбачають спільне викладання, спільні дослідницькі модулі та координацію академічних вимог. [14]

Таким чином, інституційні механізми та нормативні документи Європейського освітнього простору утворюють логічно пов'язану систему: політичне керування через BFUG, професійна експертиза через ENQA, EUA, ESU та EURASHE, гарантії прозорості через EQAR, а також нормативні рамки — Лісабонська конвенція, EQF, ECTS та Дублінські дескриптори — створюють підґрунтя для новітньої форми інтеграції, якою стали університетські альянси. Саме вони дозволяють Європейському освітньому простору переходити від формальної сумісності до реальної спільності освітніх систем, що стане предметом наступного підрозділу. [16]

2.3. Ініціатива «Європейські університети» як інструмент інтеграції

Ідея створення університетських альянсів як нового формату європейської інтеграції виникла у політичному контексті 2017–2019 років, коли Європейський Союз шукав відповіді на зростаючі виклики глобальної конкуренції, фрагментації освітніх систем і потребу посилення стратегічної автономії. Ключовим імпульсом стала промова президента Франції Еммануеля Макрона в Сорбонні у вересні 2017 року, де він запропонував створити мережі

університетів, здатні функціонувати як спільні європейські кампуси, інтегруючи навчання, дослідження та інновації. Європейська комісія підхопила цю ініціативу, і в межах програми Erasmus+ було оголошено перший конкурс на формування «Європейських університетів», що заклав політичний і нормативний фундамент для реалізації нового формату транснаціональної співпраці.

Наскрізна ідея ініціативи полягає у створенні глибоко інтегрованих об'єднань університетів, які працюють як єдиний «європейський кампус». Альянси мають забезпечувати безперешкодну мобільність студентів, викладачів і дослідників, спільну розробку та реалізацію освітніх програм, об'єднання інфраструктур і спільне управління стратегічним розвитком. Це не короткострокове партнерство, а довгострокові місійні об'єднання, орієнтовані на глибоку інтеграцію всіх рівнів діяльності університетів — від візій і цінностей до цифрових платформ, моделей управління, навчальних планів та регіональних інноваційних екосистем. Європейська стратегія для університетів підкреслює, що альянси мають формувати нову «п'яту свободу» Європейського Союзу — свободу циркуляції знань та інновацій, яка доповнює вже наявні чотири свободи внутрішнього ринку.

Механізм реалізації ініціативи ґрунтується на програмі Erasmus+, яка забезпечує фінансування проєктів, а також координується Європейською комісією за участі національних агентств та мережі Європейських університетських асоціацій. Університетські альянси створюють спільні системи управління, узгоджені стратегічні плани, спільні цифрові інфраструктури та інноваційні моделі навчання. Вони поєднують традиційну академічну мобільність із вбудованою мобільністю як складовою кожної програми, розвивають міжвузівські дослідницькі екосистеми та формують «європейський цифровий кампус», що уможливорює спільні онлайн-курси, мікрокреденшали та гібридні формати навчання. Такий рівень інтеграції виходить за межі будь-яких попередніх форм університетського партнерства і тому розглядається як

інституційна трансформація, яка змінює сам спосіб функціонування університетів у Європі.

Університетські альянси — це фактично лабораторії з перебудови самої логіки європейської вищої освіти. Їхня інтеграція не зводиться до «міцнішого партнерства», бо альянс працює як єдина організація, хоча юридично кожен університет лишається самостійним. Керівні ради, спільні виконавчі структури, багаторічні стратегії, розподілені бюджети та узгоджені процедури академічної якості формують систему, у якій рішення ухвалюються не для окремого ЗВО, а для всієї мережі одразу, що створює новий рівень відповідальності та спільності. Навчальний вимір теж перестає бути традиційним. Вбудована мобільність — це таке проектування програм, де студент, обираючи звичайний курс, автоматично отримує компонент навчання в іншому університеті, у цифровому середовищі або в змішаному форматі. Це змінює саму структуру навчального плану: мобільність перестає бути «опцією», стає частиною педагогічного дизайну і формує навички співпраці у різних академічних культурах.

Дослідницькі екосистеми альянсів функціонують як горизонтальні мережі, у яких лабораторії, інститути, наукові групи та інфраструктури «розшарюються» між університетами. Це дає змогу уникати дублювання, пришвидшує накопичення даних, відкриває доступ до спільних репозиторіїв та обладнання, а головне — задає культуру відкритої науки, де результати створюються усередині розподіленої спільноти, а не локальних команд.

«Європейський цифровий кампус» — найвидиміший елемент трансформації. Це не просто платформа, а узгоджене середовище з єдиною системою автентифікації, взаємним визнанням результатів, спільними онлайн-курсами, мікрокреденшалами та інтегрованими навчальними траєкторіями. Студент отримує доступ до курсів, ресурсів і сервісів усіх університетів альянсу так, ніби це один кампус, розташований у кількох країнах. Відтак розмивається межа між «домівкою» та «приймаючим» університетом, і формується цілісне освітнє середовище.

Рівень цієї інтеграції значно перевищує всі попередні моделі співпраці — від двосторонніх угод до консорціумів на рівні окремих проєктів. Альянси змінюють інституційну логіку: вони створюють умови, у яких університети вже не просто співпрацюють, а діють як частини однієї структури з узгодженими правилами, інструментами та академічною культурою. Звідси й твердження про інституційну трансформацію: альянси не доповнюють систему вищої освіти, вони перебудовують її засади й задають напрям розвитку для всієї Європейської зони вищої освіти.

Розвиток ініціативи «Європейські університети» пройшов виражені етапи: від політичної ініціативи і пілотів до широкого розгортання проєктів із помітними кількісними результатами. Пілотна фаза (2019) започаткувала перші альянси та дозволила перевірити працездатність концепції «глибокої інтеграції» (deep coll) у реальних умовах, коли університети намагалися узгодити управління, академічні траєкторії та цифрові інструменти. Після цього відбувався етап масштабування: відповідно до офіційної хроніки Єврокомісії та її «timeline», число активних альянсів росло від 44 у 2022 році до близько 50 у 2023 році та 64 у червні 2024 року, що свідчить про швидку фазу розширення ініціативи й збільшення залучення інституцій по всій Європі. У подальшому розширенні ініціативи (станом на січень–жовтень 2025) кількість альянсів була доведена до понад 70, а число вищих навчальних закладів у межах альянсів сягнуло приблизно 600–650 інституцій з близько 35 країн; до роботи долучилося також кілька тисяч зовнішніх партнерів зі сфери бізнесу, місцевих влад та громадянського суспільства, що підкреслює системний характер ініціативи. .

Масштабність ініціативи дозволяє вимірювати її вплив кількісними індикаторами, які відображають просування від концепту до конкретних продуктів інтеграції. Єврокомісійний звіт «Outcomes and transformational potential» (стан на 24.01.2025) фіксує такі ключові агреговані показники: альянси запустили разом понад 600 спільних навчальних програм і курсів усіх рівнів, серед яких близько 160 програм, що ведуть до спільних (joint) ступенів, а також понад 430 коротких курсів, які мають статус мікрокреденшалів або ведуть до

них; ці дані ілюструють швидкий ріст освітніх продуктів, створених на рівні альянсів. Порівняно з попередніми аналітичними підрахунками (наприклад, оцінками форумів альянсів у 2023–2024 рр.), це означає подвоєння або суттєве зростання охоплення курсів і програм у короткий період, що підтверджує трансформаційний потенціал моделі.

Що саме входить у ці агреговані показники? По-перше, під «спільними навчальними програмами» розуміються повністю інтегровані навчальні траєкторії, які можуть включати компоненти з кількох університетів альянсу, гарантувати автоматичне визнання кредитів і передбачати вбудовану мобільність (Mobility Window); у ініціативах зафіксовано понад 300 нових joint-програм у ранніх звітах сектора, а до 2025 року це число зросло з урахуванням додаткових хвиль конкурсів і Seal-of-Excellence проєктів. По-друге, «спільні курси» включають як повні модулі для програм ступеня, так і короткі модулі та блоки, що дають мікрокреденшали; за даними альянсів, більше 800 курсів спрямовані на видачу саме мікрокреденшалів, а ще сотні — на формування модульних траєкторій для мобільності та професійного навчання. Крім того, альянси розвивають понад 100 спільних або координаційних докторських програм, створюють спільні дослідницькі seed-фонди, мультиінституційні лабораторії та спільні платформи для обміну даними та інфраструктурою — це означає явне посилення R&I-складової. .

Тенденції росту по показниках можна охарактеризувати так: перший період (2019–2021) — підготовчі пілоти й формування механік, другий період (2021–2023) — масштабне розгортання з помітним зростанням чисельності альянсів і перших проєктних результатів (перші joint-програми, цифрові інструменти, мікрокреденшали), третій період (2024–2025) — консолідація та кумулятивне збільшення освітніх продуктів (ріст у кількості joint-курсів, мікрокреденшалів та спільних програм), а також нарощування зовнішніх партнерств (індустрія, міста). Оцінки Єврокомісії відзначають, що саме в період 2023–2025 року темпи створення курсів і мікрокреденшалів стали помітно

вищими — що частково зумовлено політичною підтримкою, додатковими конкурсами Erasmus+ та технологічною зрілістю цифрових платформ у альянсах.

Кількісні індикатори також доповнені показниками якості та охоплення: за підсумками аналізу, альянси охоплюють університети різного типу (дослідницькі, регіональні, прикладні), що забезпечує широке представлення регіональних екосистем і сприяє інклюзивності; до 2025 року в роботі мереж брали участь партнери з понад 40 країн у міжнародних партнерствах, а заявлені підприємницькі/інноваційні програми охопили сотні індустриальних партнерів і тисячі студентів у коротких модулях та стажуваннях. Ці дані вказують не просто на кількісне розширення, а на нарощування глибини інтеграції: не тільки більше програм, а й більше видів взаємодії (спільні PhD-школи, seed-гранти, hybrid/virtual campus, European Degree pilots). Водночас звіти також відзначають, що частина індикаторів ще перебуває у фазі доробки або стандартизації: напр., автоматичне визнання результатів навчання у межах European Degree залишається політичною і технічною задачею, яка потребує подальшої нормативної інтеграції та експериментальних «пісочниць» на національному рівні; також питання фінансової сталості альянсів і правосуб'єктності консорціумів лишається ключовим викликом для довготривалої трансформації (приписи щодо сценаріїв фінансування та моделі інституалізації опрацьовують EUA і Єврокомісія).

Альянси дійсно вибудовуються як спільноти великої різноманітності, і саме це стає одним із їхніх головних стратегічних ресурсів. До них входять класичні дослідницькі університети з високою мобільністю, які володіють потужними лабораторіями та міжнародними школами; прикладні університети й університети наук про застосування, які спеціалізуються на практичній підготовці, тісно пов'язані з ринком праці та локальними інноваційними екосистемами; невеликі регіональні університети, що є ключовими центрами розвитку своїх громад; інституції з периферійних чи постіндустріальних регіонів, які зазвичай мають обмежені ресурси, але відіграють важливу соціальну й культурну роль; мистецькі та технічні школи, які додають

міждисциплінарності; а також зовнішні партнери — муніципалітети, стартапи, НУО, підприємства, наукові парки та культурні інституції, що формують розширене «середовище альянсу». Така композиція виходить за межі традиційної університетської співпраці й формує модель, де кожен тип інституції виконує у спільному просторі власну функцію.

Різноманітність учасників забезпечує пан'європейський характер ініціативи з кількох причин. Вона зменшує сегментацію, яка історично розділяла європейську освіту за мовними, національними й економічними лініями, та дозволяє перенести сильні сторони великих дослідницьких університетів у регіони, що не мають доступу до масштабних наукових інфраструктур. У зворотному напрямку, вона забезпечує циркуляцію локальних знань: регіональні університети приносять досвід співпраці зі своїми громадами, практичну орієнтацію програм та зв'язок із конкретними соціальними потребами. Прикладні університети привносять практичні моделі дуальної освіти, стажувань та індустріальних партнерств, а мистецькі та гуманітарні школи додають культурну ідентичність, креативність та перспективу критичного мислення, без яких неможливо вибудовувати інновації «людиноцентричного» типу. Для слабших або периферійних університетів участь у таких альянсах означає доступ до ширшої цифрової інфраструктури, спільних курсів, відкритих наукових платформ та міжвузівських дослідницьких мереж. Для сильніших — це розширення можливостей масштабувати свої моделі навчання, тестувати нові педагогічні підходи та залучати різноманітні групи студентів, які приносять інший соціальний і культурний досвід. У підсумку утворюється мережа, де цінність зростає не завдяки однорідності, а завдяки поєднанню різних типів інституцій, компетенцій і контекстів.

Цей баланс робить альянси простором, де формуються змішані команди студентів та дослідників, здатні працювати в умовах швидкої зміни технологій і складних соціальних викликів. Взаємодія між різними типами університетів розвиває критичне мислення, міжкультурну комунікацію та навички підприємництва, водночас укорінюючи відчуття спільної європейської

ідентичності. Саме через таку поліфонію учасників ініціатива «Європейські університети» перетворюється на модель реального європейського ринку талантів та простору знань, який не концентрується в окремих столицях чи «центрах тяжіння», а вирівнює можливості на континентальному рівні. У цьому контексті ініціатива «Європейські університети» стає ключовим інструментом реалізації стратегічної мети ЄС — створення Європейського освітнього простору та Європейського дослідницького простору, об'єднаних логікою «п'ятої свободи». Вона формує новий вимір інтеграції, де університети стають центральними акторами європейського розвитку, а транснаціональна співпраця — механізмом підвищення конкурентоспроможності, інноваційності та соціальної згуртованості Європи. Саме тому університетські альянси дедалі частіше описують як «б'юче серце майбутнього Європи», що задає ритм науковим, освітнім та суспільним трансформаціям.

2.4. Університетські альянси як чинник інтеграції: структура, місія, учасник

Університетські альянси дедалі більше нагадують нову форму «інтегрованих університетських систем», у яких окремі інституції зберігають автономію, але діють за спільними правилами, інструментами та управлінськими моделями. Саме так їх описують у звіті *The governance models of the European University Alliances* (Estermann, Pruvot, Stoyanova, 2021): альянси функціонують як мережі з багаторівневою архітектурою управління, де стратегічні рішення ухвалюються колегіально, а реалізація відбувається через робочі групи, спільні офіси, міжуніверситетські хаби та цифрові платформи. [13]

Управління в таких альянсах передбачає три ключові елементи: спільну стратегічну раду, яка розробляє візію; виконавчі структури, що відповідають за проектування і впровадження освітніх та дослідницьких програм; і багатопрофільні робочі групи, що об'єднують адміністративний персонал, студентів, дослідників і керівників програм. За даними звіту EUA, саме ці

управлінські моделі дозволяють досягати високого рівня координації між університетами, створювати спільні політики якості, цифрові сервіси, мобільні траєкторії та механізми фінансового управління. Вони не є «надбудовами», а радше практичними інструментами глибинної інституційної інтеграції. [15]

У статті *What if? Exploring possible futures of transnational cooperation for Europe's universities* (Claeys-Kulik & Jørgensen, 2024) наголошується, що університетські альянси створюють новий тип простору, де університети поступово переходять від проєктної співпраці до спільної інституційної логіки. Це означає появу спільних дослідницьких стратегій, моделей оцінювання викладачів, цифрових і фізичних кампусів, а також нових форм спільного ступеня. Автори підкреслюють, що через альянси Європа фактично тестує, яким може бути «університет майбутнього» — гнучкий, багатомовний, здатний швидко адаптуватися до нових викликів і діяти поза межами національних освітніх систем. [9]

Структура університетських альянсів охоплює інтеграцію на рівні освітніх програм, дослідницьких платформ і інституційних сервісів. Це спільні офіси мобільності, електронні реєстри студентів, міжвузівські центри інновацій, міждисциплінарні школи, спільна IT-інфраструктура, спільні системи якості. Альянси поступово переходять від координації до співуправління: деякі з них мають спільні бюджети, спільні правила прийому та процедури внутрішнього контролю. За типологією EUA це можуть бути: класичні багатопрофільні альянси, як YUFE; тематичні, як CIVICA; альянси з регіональною спеціалізацією, як EUTOPIA; або структури з акцентом на місцевий розвиток, що об'єднують університети з периферійних і менш ресурсних регіонів. [64]

Саме різноманітність учасників надає альянсам той пан'європейський характер, про який говорять у документах Єврокомісії. Дослідницькі університети приносять у спільноту інноваційну інфраструктуру та міжнародну видимість; університети прикладних наук — практичну орієнтацію, сталі зв'язки з бізнесом і регіональними громадами; регіональні університети — глибоке розуміння місцевого контексту та соціальну інклюзивність; інституції з

прикордонних і периферійних територій — нові шляхи інтернаціоналізації та соціальної мобільності. Така комбінація зменшує нерівності між різними типами закладів, робить освітній простір більш цілісним і дозволяє менш ресурсним університетам отримувати доступ до сучасних лабораторій, цифрових платформ і дослідницьких консорціумів. [85]

Окрім навчального виміру, діяльність університетських альянсів має чітко виражену суспільну складову. Альянси розробляють спільні підходи до інклюзивності, працюють над розширенням участі різних груп студентів у програмах мобільності та створюють механізми, які забезпечують залучення студентів до процесів управління на рівні об'єднань. У таких умовах освітній досвід поступово набуває транскордонного характеру: навчання в кількох країнах розглядається не як виняток, а як звична частина освітньої траєкторії, що сприяє формуванню стійкого європейського контексту студентського життя. [1]

Саме в цьому контексті з'являється логічний зв'язок із Маріупольським університетом. Для університету, що пережив релокацію, втратив частину матеріальної бази, але зберіг академічну спроможність і стратегічну орієнтацію на Європу, участь у університетському альянсі стає не просто можливістю, а інструментом інституційного відновлення та розвитку. Моделі управління, описані EUA, показують, що навіть університети з обмеженими ресурсами отримують у межах альянсів доступ до спільних цифрових платформ, міжнародних освітніх траєкторій, мереж дослідницької взаємодії та інфраструктури, яку складно створити самотійно. [19]

Бачення майбутнього, сформульоване в дослідженні Claeys-Kulik & Jørgensen (2024), [13] набуває особливої ваги для українських університетів, які прагнуть поєднати відновлення інституційної спроможності з інтеграцією у загальноєвропейський освітній простір. У документі розглядаються кілька можливих траєкторій розвитку транснаціональної співпраці, і всі вони відкривають реалістичні перспективи для університетів України. Одним із ключових напрямів є поглиблення структурної інтеграції, у межах якої університети не лише беруть участь у спільних програмах, а стають елементами

єдиних «європейських кампусів». [52] У цих сценаріях передбачається розвиток спільних освітніх програм з інтегрованими компонентами мобільності, можливість створення багатонаціональних освітніх траєкторій та впровадження узгоджених систем забезпечення якості. Поступове поширення спільних європейських ступенів (joint European degrees), які дослідження визначає як один із найперспективніших інструментів, може надати українським університетам не лише формальну інтегрованість, а й повноцінну участь у формуванні нових освітніх стандартів. Окремий акцент у дослідженні зроблено на цифровій інфраструктурі. Автори описують майбутні «європейські цифрові університетські сервіси» — інтегровані платформи для управління мобільністю, електронних студентських профілів, спільних бібліотечних ресурсів та визнання результатів навчання. [21] Для українських університетів, які вже адаптуються до цифрових рішень через необхідність швидкої модернізації, участь у такій мережі відкриває можливість вирівняти технологічні можливості з європейськими інституціями та спростити інтеграцію студентів і працівників у транснаціональні процеси. У дослідницькому вимірі Claeys-Kulik & Jørgensen підкреслюють формування довгострокових консорціумів, які функціонують не як тимчасові партнерства, а як постійні мережі з узгодженими стратегіями, спільними лабораторіями та відкритими платформами даних. [16] Для України це означає можливість повноцінного залучення до великих європейських дослідницьких ініціатив, підвищення видимості власних наукових шкіл і доступ до широкої бази ресурсів, які важко розвивати окремо. Таким чином, запропоноване дослідженням бачення не обмежується лише інтеграцією до існуючих форматів — воно передбачає участь університетів у створенні нової архітектури європейської вищої освіти та науки. Для Маріупольського університету це означає можливість закріпитися у просторі європейської освіти не на периферії, а як повноцінний учасник сучасних інтеграційних процесів. Таким чином, університетські альянси є не лише новим форматом співпраці, а й системним механізмом інтеграції університетів різних країн у єдиний освітньо-дослідницький простір. Для України, і особливо для Маріупольського

університету, вони відкривають шлях до інституційного зміцнення, міжнародного визнання та відновлення через включення у найсучасніші європейські управлінські та академічні моделі. Це підводить нас до наступного розділу, де логічно буде розглянути роль Маріупольського університету в цих процесах і його потенційні траєкторії інтеграції.

Висновки до розділу 2

Становлення Європейського освітнього простору відбулося в межах ширших інтеграційних процесів, у яких освіта поступово перетворилася з галузі соціальної політики на один із стратегічних механізмів політичної та економічної консолідації Європейського Союзу. Починаючи з Болонського процесу 1999 року, що заклав основи уніфікації структур вищої освіти та прозорості кваліфікацій, і надалі в рамках Лісабонської стратегії та «Europe 2020», освітня політика ЄС набувала дедалі системнішого характеру. Освіта була концептуалізована як ключовий ресурс конкурентоспроможності, людського капіталу та інноваційного розвитку. Це створило умови для формування цілісного «європейського простору знань», де вища освіта й наука розглядаються як взаємозалежні компоненти інтеграційної архітектури. [12]

У сучасному трактуванні Європейський освітній простір ґрунтується на трьох взаємопов'язаних принципах: мобільності, взаємному визнанні кваліфікацій та спільних стандартах якості. Erasmus+ став ключовим інструментом мобільності й соціокультурної інтеграції, завдяки якому між країнами Європи сформувалися стійкі академічні потоки, а університетські екосистеми зблизилися. Лісабонська конвенція забезпечила нормативну основу для визнання кваліфікацій, уможлививши безперервність навчальних траєкторій між країнами. ENQA та EQAR сформували інституційну інфраструктуру довіри, гармонізувавши підходи до якості вищої освіти й створивши основу для розвитку спільних програм та інноваційних освітніх моделей. [9]

У цьому контексті особливого значення набуває феномен університетських альянсів — нової форми інституціональної інтеграції, яка поєднує мобільність, спільні стандарти та міжуніверситетське управління на наднаціональному рівні. Альянси стали логічним розвитком тих тенденцій, що сформувалися за останні два десятиліття: переходу від координації до реальної співдії, від обмінів до спільного освітнього простору, від порівнянності стандартів до спільного виробництва знань. З моменту появи ініціативи у 2019 році альянси перетворилися на своєрідні «лабораторії майбутнього» європейської вищої освіти, де апробуються багатонаціональні програми, мікрокваліфікації, інтегровані дослідницькі проєкти та нові моделі академічного управління. Їхня еволюція демонструє зміщення акценту від формальних механізмів гармонізації до глибокої операційної інтеграції університетів. [16]

Для України розвиток Європейського освітнього простору має не лише концептуальне, а й практичне значення. Участь у програмі Erasmus+, робота НАЗЯВО в контексті європейських стандартів, відкриття можливості акредитації в агентств, зареєстрованих у EQAR, прискорили зближення української системи вищої освіти з європейськими моделями управління якістю. Це створює довгострокові умови для визнання українських кваліфікацій, інтернаціоналізації університетів та формування нової академічної культури, зорієнтованої на мобільність, відкритість і партнерство. Одночасно інтеграційні процеси в освіті посилюють європейську ідентичність української молоді, що особливо важливо в умовах сучасних геополітичних викликів. [38]

Узагальнюючи, Європейський освітній простір постає як комплексний інтеграційний феномен, що поєднує політичні, освітні та дослідницькі виміри. Він формує нову логіку розвитку університетів — від автономних національних інституцій до активних учасників транснаціональних освітніх мереж. Саме в цій логіці стає зрозумілим значення університетських альянсів і можливості, які вони відкривають для закладів освіти, що прагнуть зміцнювати міжнародну співпрацю та підвищувати якість освітніх практик. [14]

У наступному підрозділі аналіз буде зосереджено на кейсі Маріупольського державного університету як прикладі українського закладу вищої освіти, що інтегрується в європейський простір знань у складних умовах війни, релокації та структурних трансформацій. Це дозволить показати, як загальноєвропейські інституційні тенденції проявляються на рівні конкретної університетської траєкторії. [75]

РОЗДІЛ 3.

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ НА ПРИКЛАДІ УЧАСТІ МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В АЛЬЯНСІ TRANSFORM4EUROPE

У третьому розділі магістерської роботи увага зосереджується на емпіричному вимірі інтеграції України до європейського освітнього простору через залучення в університетські альянси. На основі теоретичних підходів, розглянутих у попередніх розділах, університетські альянси тут аналізуються вже не як абстрактний інструмент європейської політики, а як конкретний механізм трансформації українського закладу вищої освіти в умовах війни та релокації. Для цього обрано кейс Маріупольського державного університету та його участі в альянсі Transform4Europe, що дозволяє поєднати загальноєвропейський вимір ініціативи European Universities із специфічним досвідом українського університету у вигнанні, який прагне зберегти та посилити свою присутність у просторі європейської вищої освіти. [42]

У межах розділу послідовно аналізуються місце і роль Transform4Europe у політиці ЄС, його структура, місія та стратегічні пріоритети, а також ті формати діяльності, які безпосередньо спрямовані на створення «єдиного європейського університету» на засадах мультикафедральності, цифрової інтегрованості та регіональної вкоріненості. На цьому тлі розглядається траєкторія Маріупольського державного університету після 2022 року: релокація, інтернаціоналізація як стратегія стійкості, участь у міжнародних проєктах, twinning-ініціативах, формування ролі університету як актора публічної дипломатії. Особлива увага приділяється тому, як статус асоційованого партнера Transform4Europe, участь у програмах альянсу та взаємодія з європейськими партнерами відображаються на освітній, дослідницькій та інституційній

динаміці МДУ і які можливості та обмеження це створює для інтеграції України до європейського освітнього простору.[43]

3.1. Місце українських університетів у Європейському освітньому просторі

Українські університети посідають важливе місце в Європейському освітньому просторі, оскільки протягом останніх десятиліть активно інтегруються в загальноєвропейські стандарти, процедури забезпечення якості та спільні рамки кваліфікацій. Після приєднання України до Болонського процесу структура освітніх програм, механізми акредитації, підходи до академічної доброчесності та автономії стали ближчими до моделей, що поширені у країнах ЄС. Це створило основу для реального визнання українських дипломів та розширення академічної мобільності. [9]

Важливим чинником інтеграції українських закладів вищої освіти в Європейський освітній простір є їх активна участь у програмах ЄС — перш за все Erasmus+ та Horizon Europe, а також у міжнародних альянсах і партнерствах із європейськими освітніми та науковими інституціями. За результатами конкурсу Erasmus+ 2023 року українські університети здобули понад 2 400 нових міжнародних проєктів мобільності, що робить Україну лідером серед 144 країн-партнерів за кількістю схвалених мобільностей. В межах цих проєктів передбачено як навчання студентів за кордоном, так і стажування та обміни викладачів, що значно розширює можливості академічної мобільності й міжнародного обміну досвідом для сотень українських університетів. [44]

Дані за 2021–2023 рр. свідчать про стабільне зростання участі: лише за ці роки в рамках Erasmus+ зареєстровано кілька тисяч мобільностей, що охопили як студентів, так і викладачів та дослідників, що дає змогу десяткам університетів оновлювати освітні програми, впроваджувати передові підходи до навчання, відкривати нові спеціальності та підвищувати кваліфікацію кадрового складу. [45]

Паралельно з мобільністю зростає й участь українських інституцій у проєктах з розвитку, модернізації освітніх програм, дослідницьких і інноваційних ініціатив. Наприклад, за напрямом Capacity Building у 2024 році українські заклади стали партнерами в низці проєктів Erasmus+, а також долучилися до міжнародних програм, спрямованих на модернізацію управління, інтеграцію цифрових платформ та розвиток академічної інфраструктури. [47]

Завдяки такій інтенсивній участі університети України мають реальну нагоду перейти від ізольованих, внутрішньонаціональних моделей освіти до інтегрованих європейських освітніх і наукових екосистем. Викладачі та студенти отримують прямий доступ до найсучасніших програм, передового міжнародного досвіду, співпраці з європейськими колегами та спільних наукових ініціатив — що суттєво підвищує якість освіти, конкурентоспроможність випускників та міжнародну привабливість українських закладів. [48]

Водночас участь у Horizon Europe і суміжних проєктах відкриває доступ до новітніх дослідницьких інфраструктур, спільних лабораторій, міжуніверситетських дослідницьких груп та глобальних науково-інноваційних мереж. Це створює передумови для формування сучасної дослідницької екосистеми в українських університетах, підвищення їхніх можливостей у науці, інженерії, технологіях та комплексних міждисциплінарних проєктах, а також сприяє інтеграції української науки у загальноєвропейський дослідницький простір.

Така широка й масштабна участь у програмах ЄС та міжнародних партнерствах вже має системний ефект для вищої освіти в Україні: модернізація освітніх програм, збільшення мобільності, розвиток міжнародної співпраці, покращення якості освіти та науки, формування нових академічних і дослідницьких стандартів. Ця динаміка дає підґрунтя для зміни статусу українських університетів — від переважно національних установ до повноцінних гравців європейського освітнього й наукового простору.

Українські університети активно адаптуються до змін у вимогах ринку праці, впроваджуючи компетентнісний підхід, міждисциплінарні навчальні

траєкторії та практикоорієнтовані методи викладання. Ширше застосовуються англomовні програми та цифрові курси, відбувається розвиток короткострокових модулів і мікрокваліфікацій, що є важливими елементами сучасної європейської освітньої політики. Університети поступово переходять до моделі гнучкої освіти, яка дозволяє поєднувати традиційні формати з дистанційними та змішаними.

Війна створила безпрецедентні виклики для системи вищої освіти, але водночас стала каталізатором масштабної цифровізації та прискорила інтеграцію в європейський освітній простір. Значна частина університетів була змушена оперативно перенести освітній процес у цифрове середовище, модернізувати ІТ-інфраструктуру, створити резервні сервери, забезпечити відеолекції та асинхронні формати навчання. Це стало можливим завдяки низці нормативних рішень: оновленню Ліцензійних умов діяльності закладів вищої освіти (2022), ухваленню Положення про дистанційне навчання у воєнний час (наказ МОН № 1115 від 07.10.2022), а також дозволу використовувати змішані та повністю дистанційні освітні програми без додаткової переліцензії.

На практиці це призвело до появи нових моделей викладання й оцінювання. Українські університети впровадили цифрові кабінети студента, автоматизовані модулі навчальних планів і контролю успішності, інтеграцію LMS-систем (Moodle, Canvas, Brightspace) з державними сервісами, зокрема з єдиною державною електронною базою освіти. З'явилися інновації, яких до війни в Україні не існувало: наприклад, системи багаторівневої ідентифікації студентів під час онлайн-іспитів, що використовують одночасно біометрію, аналіз поведінкових патернів і контроль активності на екрані. Деякі університети запровадили адаптивне комп'ютерне тестування, у якому складність завдань змінюється в режимі реального часу залежно від відповідей студента — технологія, яку Україна почала застосовувати раніше, ніж окремі країни ЄС.

Паралельно українські заклади приєдналися до європейських механізмів підтримки. В межах програми EU4Skills та European Education Solidarity Group for Ukraine було профінансовано відновлення зруйнованих кампусів,

забезпечення університетів генераторами, телекомунікаційним обладнанням, серверними потужностями, облаштування безпечних аудиторій та цифрових навчальних просторів. Впроваджуються психологічні сервісні платформи на базі університетів, які інтегрують українські стандарти психосоціальної підтримки з європейськими моделями студентського добробуту.

Участь у міжнародних проєктах із післявоєнної реконструкції дозволяє українським університетам обмінюватися досвідом із партнерами з ЄС, отримувати доступ до нових технологічних рішень та залучати європейські практики організації інклюзивного і безпечного навчання. Через це українські ЗВО дедалі більше сприймаються не лише як учасники інтеграційних процесів, а як важливі партнери, здатні робити внесок у формування спільної європейської політики у сфері вищої освіти.

У цьому контексті місце України в Європейському освітньому просторі вже не обмежується адаптацією до існуючих правил. Українські університети поступово стають агентами змін, долучаючись до вироблення рішень, розвитку інновацій та зміцнення європейської спільноти вищої освіти. Їхня активність у цифровій трансформації, участь у програмах ЄС, інституційна стійкість у воєнних умовах і внесок у відбудову дозволяють говорити про формування нової ролі — ролі партнерів, що розширюють і збагачують європейський освітній простір.

Як було показано в попередніх розділах, формування європейських університетських альянсів є логічним продовженням тривалого процесу інституціоналізації Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору. Болонський процес, запущений наприкінці ХХ століття, створив спільні рамки для структури ступенів, системи кредитів, процедур забезпечення якості та взаємного визнання кваліфікацій. На цьому тлі поступово визріла необхідність переходу від переважно нормативного та програмного рівня інтеграції (гармонізація стандартів, мобільність у межах окремих програм) до інституційного рівня, коли самі університети починають об'єднуватися у стабільні транснаціональні структури.

Саме в цьому контексті з'являється ідея європейських університетських альянсів – як форми глибшої інтеграції, що виходить за межі традиційних двосторонніх угод або короткострокових проєктів. Її можна розглядати як відповідь Європейського Союзу на кілька взаємопов'язаних викликів: посилення глобальної конкуренції за таланти й інвестиції у сфері вищої освіти; потребу в прискоренні інновацій і трансфері знань до регіонів; необхідність формувати спільну європейську ідентичність через освіту та академічну мобільність. У цьому сенсі університетські альянси постають як «інфраструктура глибокої інтернаціоналізації»: вони не лише спираються на вже існуючі політичні рамки (ЄПВО, програми Erasmus+ та ін.), а й самі стають інструментами їхньої реалізації.

Transform4Europe (T4EU) посідає специфічне місце серед університетських альянсів, оскільки від самого початку був задуманий не просто як консорціум для обміну, а як пілотний майданчик для побудови “єдиного європейського університету” із сильною регіональною складовою. На відміну від деяких інших університетських альянсів, що будуються переважно довкола дослідницької досконалості або окремих галузей знань, Transform4Europe концептуалізує себе як мережу університетів, які спільно «трансформують» свої регіони через підприємництво знань, сталі практики та міждисциплінарні підходи. У місійних документах альянсу прямо наголошується, що його випускники мають бути knowledge-entrepreneurs – носіями підприємницького способу мислення, здатними розпізнавати можливості, поєднувати академічні знання з практикою та запускати зміни у своїх громадах, а самі університети позиціонуються як «мости між регіонами», які формують мережеві європейські екосистеми знань та інновацій і тим самим підсилюють конкурентоспроможність Європейського освітнього простору загалом.

У цьому сенсі Transform4Europe вбудований у ширшу політику ЄС не лише як освітній інструмент, а й як елемент регіональної та інноваційної політики: він поєднує логіку European Education Area (через спільні програми, мобільність і студент-центроване навчання) з логікою European Research Area (через спільні

дослідницькі проекти, ініціативу T4ERI та створення спільної дослідницької інфраструктури) і водночас відповідає цілям політики згуртованості та «розумної спеціалізації» регіонів, спрямованих на цифрову й екологічну трансформацію «розумних, сталих і інклюзивних регіонів». Університети-учасники не лише отримують доступ до спільних освітніх і наукових ресурсів, а й стають частиною багаторівневого європейського «трикутника знань», де освіта, дослідження та інновації працюють разом на користь конкретних територіальних спільнот. Саме тому Transform4Europe доцільно розглядати не як чергову мережу для академічного обміну, а як політико-інституційний механізм, через який ЄС намагається одночасно розвивати університети, регіони та європейську інтеграцію в цілому.

Особливе значення Transform4Europe набуває після початку повномасштабної російсько-української війни, коли в політиці ЄС стає ще більш виразною тема підтримки України та її поступової інтеграції в європейські простори – освітній, науковий, політичний. Ключення Маріупольського державного університету до складу T4EU в 2022 році робить цей альянс одним із перших практичних інструментів, через які Україна де-факто починає інтегруватися до спільної системи європейських університетів ще до формального членства в ЄС. З погляду політики Європейського Союзу це рішення не є лише жестом солідарності: воно вписується в одразу кілька стратегічних пріоритетів. По-перше, розвиток мережі European Universities розглядається ЄС як один із ключових елементів побудови Європейського освітнього простору до 2025 року; розширення таких альянсів на Україну дозволяє поширювати спільні стандарти якості, мобільності та спільних ступенів на країну-кандидата ще на етапі переговорів. По-друге, ЄС послідовно просуває ідею зміцнення регіональних екосистем знань – університети мають працювати не ізольовано, а в тісній зв'язці з регіональним бізнесом, органами влади та громадянським суспільством. У цьому сенсі МДУ як університет, пов'язаний з Маріуполем та приазовським регіоном, стає для Transform4Europe «входом» у простір майбутньої відбудови України, де питання регіонального розвитку,

реконструкції інфраструктури та переосмислення місцевих спільнот будуть політично і фінансово пріоритетними для ЄС.

По-третє, після набуття Україною статусу країни-кандидата ЄС підтримка українських інституцій – зокрема університетів – набуває виразного геополітичного виміру. Для ЄС важливо не лише декларувати політичну підтримку, а й «вшивати» Україну в реальні європейські мережі – академічні, дослідницькі, професійні. Transform4Europe у цьому випадку виступає каналом м'якої, але дуже конкретної інтеграції: через спільні програми, мобільність, проєкти МДУ починає жити за правилами, логікою та ритмами європейського університетського простору.

Водночас такий крок відповідає і практичним інтересам самого альянсу. По-перше, залучення українського університету розширює географію та тематичний спектр Transform4Europe, додаючи до нього унікальний досвід війни, релокації, відбудови та роботи з травмованими громадами – це теми, які найближчими роками будуть у центрі європейських дослідницьких і політичних програм. По-друге, присутність партнера з України посилює позиції T4EU у конкуренції за фінансування з боку ЄС: альянс може обґрунтовано претендувати на додаткові ресурси в межах програм, що передбачають підтримку України та Східного партнерства, а також у конкурсах, де питання війни, безпеки, стійкості та відбудови є пріоритетними. По-третє, інтеграція МДУ дає можливість альянсу позиціонувати себе як «європейський університет, відкритий на Схід», тобто як мережу, що не обмежується кордонами ЄС, а формує ширший простір співпраці з країною, яка водночас є і об'єктом агресії, і майбутнім членом Союзу.

Таким чином, Transform4Europe справді розташовується на перетині кількох політичних пріоритетів ЄС – розвитку European Universities, зміцнення регіональних екосистем знань та підтримки України як країни-кандидата, – але водночас отримує від цього й власні прагматичні вигоди: нові теми, нові ресурси та новий стратегічний вимір як альянс, що уособлює собою не лише інтегровану Європу, але й Європу, яка розширюється.

У цьому підрозділі важливо наголосити, що T4EU не розглядається як ізольований проєкт, а як конкретне втілення загальної еволюції європейської освітньої політики: від декларування спільних цінностей – до створення спільних інституцій. Саме тому подальший аналіз структури, управління та діяльності Transform4Europe є ключовим для розуміння того, як на практиці працюють університетські альянси і які можливості вони відкривають для України та Маріупольського державного університету.

Місія та стратегічне бачення Transform4Europe ґрунтуються на амбіційному задумі створити інтегрований європейський мультикафедральний університет, здатний діяти як єдина транснаціональна структура. Альянс прямо визначає своє прагнення сформувати «a truly integrated, inclusive multi-campus European University», тобто університет нового типу, який не обмежується рамками окремих національних систем, а функціонує як спільний освітній, дослідницький та інноваційний простір. Таке позиціонування виходить за межі традиційної міжуніверситетської кооперації і вимагає принципово нового розуміння ролі університету в Європі. Центральним елементом цього бачення є концепція knowledge entrepreneurship, що означає здатність університетів та їхніх академічних спільнот не лише генерувати знання, а й використовувати їх для трансформації регіонів, суспільств і економік. Університети в цій моделі мають діяти як каталізатори змін, забезпечуючи взаємодію освіти, досліджень та інновацій у динамічних, взаємопов'язаних європейських екосистемах.

Бачення Transform4Europe доповнюється орієнтацією на створення спільного європейського простору навчання. Це передбачає, що студенти й викладачі отримують доступ до єдиної цифрової інфраструктури, можуть формувати індивідуальні освітні траєкторії між кампусами різних країн, користуватися спільними ресурсами та брати участь у міждисциплінарних проєктах. Уявлення про платформу на кшталт Metacampus як ядро мультикафедрального університету цілком відповідає поколінню університетських альянсів, що спираються на цифрову, гнучку, транскордонну освіту. У контексті Transform4Europe (T4EU) Metacampus — не просто технічний

інструмент, а інституційний фундамент майбутнього «єдиного кампусу»: він дозволяє студентам, викладачам і дослідникам з різних країн обирати курси в будь-якому партнерському університеті, зараховувати їх у власну освітню траєкторію та поєднувати навчання, дослідження, мобільність і співпрацю як інтегрований процес. Офіційна сторінка T4EU так і формулює: спільний каталог курсів від усіх учасників, єдиний сервіс для подачі заявок і переадресації до відповідної Learning Management System університету-партнера — усе це створює безшовну, мультимовну і мультикультурну цифрову освітню екосистему.

Але підхід T4EU — це не єдиний приклад. Аналогічну концепцію реалізує, наприклад, Unite! Alliance: їхня платформа також має назву Metacampus. У публікації 2023 р. дослідники описують Metacampus як основу для формування «віртуального і фізичного європейського між-університетського кампусу», що дозволяє реалізовувати спільні навчальні програми, віртуальну та фізичну мобільність, спільні дослідницькі та освітні ініціативи, а також створювати інноваційні соціальні мережі всередині альянсу.

І на те є вагомі практичні підстави. Згідно з дослідженнями в галузі дистанційної та міжнародної освіти, використання систем на кшталт LMS (зокрема Moodle) дозволяє реалізувати багатонаціональні, міжкультурні курси: підготовка матеріалів, проведення лекцій іноземними викладачами, спільні практичні завдання та іспити — усе це дає змогу студентам з різних країн навчатися разом, формуючи спільний простір сенсів і знань.

Стратегічні пріоритети Transform4Europe стають по-справжньому зрозумілими лише в контексті ширшого проєкту Європейського Союзу зі створення спільного освітнього, дослідницького та інноваційного простору. Альянс не обмежується деклараціями про три ключові напрями трансформації — цифровий, екологічний та соціальний, — а спирається на розгалужену мережу реальних дослідницьких центрів, лабораторій та інституцій, які вже працюють у цих галузях у партнерських університетах. Саме тому T4EU формує не набір

політичних намірів, а практичну інфраструктуру для підготовки фахівців, здатних працювати на перетині технологій, сталості та соціальної інклюзії.

Цифрова трансформація в межах альянсу має інституційне підґрунтя у вигляді потужних центрів комп'ютерних наук та інноваційних кластерів. Saarland Informatics Campus, один із найсильніших дослідницьких комплексів у Європі, забезпечує альянс експертизою у штучному інтелекті, обробці великих даних та розробці цифрових сервісів. Університет Софії реалізовує проєкт GATE — один із перших європейських наукових центрів, спрямованих на цифровізацію міських екосистем і розвиток smart society. Деякі партнери працюють із цифровими технологіями через міждисциплінарну призму: Лісабонський католицький університет розвиває дослідження у сфері цифрової етики, що дозволяє доповнити технологічний вимір критичними підходами до впливу цифровізації на суспільство. Усі ці напрями складаються у цілісне бачення цифрової трансформації як простору, де поєднуються штучний інтелект, етика, великі дані та управління «розумними» регіонами.

Екологічна трансформація в T4EU так само має виразне операційне наповнення. Університет Сілезії розвиває Cleantech-кластер та низку екологічних лабораторій, орієнтованих на інновації у сфері сталого виробництва й охорони довкілля. Трієстський університет працює з темами енергоефективності та сталого транспорту через міждисциплінарні інститути, що спеціалізуються на екологічній фізиці, морських екосистемах і відновлюваній енергетиці. Литовський університет імені Вітаутаса Великого розвиває напрями енергетичної безпеки, що додає до екологічного виміру геополітичний компонент, особливо важливий з огляду на сучасні виклики Східної Європи. Словенські партнери вносять до екосистеми альянсу компетентності у сфері відновлюваних матеріалів та здорового середовища, що поєднує екологічні та технологічні інновації. Сукупність цих практик створює підґрунтя для того, щоб екологічний вимір T4EU відповідав не лише Європейському зеленому курсу, а й стратегічним пріоритетам регіональної та кліматичної політики ЄС.

Соціальна трансформація в межах альянсу охоплює теми інклюзії, громадянської активності й культурної спадщини, і знову ж таки опирається на конкретні інституції партнерів. Університет Сілезії розвиває Центр творчого громадянства, орієнтований на залучення громад до прийняття рішень та формування культури участі. Університет Жана Моне працює на стику урбаністики, соціальної адаптації та вразливих груп, досліджуючи взаємозв'язок міського середовища та соціальної інтеграції. Естонська академія мистецтв вносить у соціальний вимір альянсу напрацювання у сфері збереження культурної спадщини та творчих індустрій. Лісабонський католицький університет розвиває Центр відповідального бізнесу та лідерства, що дозволяє поєднувати соціальні інновації з інституційним виміром корпоративної відповідальності. Така різноманітність забезпечує те, що соціальна трансформація в T4EU включає не лише інклюзію у вузькому сенсі, а й ширші суспільні та культурні зміни, що охоплюють демократію, креативність, спадщину та розвиток громад.

Таким чином, три стратегічні пріоритети Transform4Europe формуються не як абстрактні напрями, а як сукупність реальних дослідницьких структур і професійних спільнот, що працюють у партнерських університетах. Саме ця багаторівнева інституційна база дозволяє альянсу готувати агентів трансформації — фахівців, які здатні поєднувати технології, екологічну стійкість та соціальну інклюзію в інтегрованих європейських регіонах.

Цифрова трансформація в межах альянсу має інституційне підґрунтя у вигляді потужних центрів комп'ютерних наук та інноваційних кластерів. Saarland Informatics Campus, один із найсильніших дослідницьких комплексів у Європі, забезпечує альянс експертизою у штучному інтелекті, обробці великих даних та розробці цифрових сервісів. Університет Софії реалізовує проєкт GATE — один із перших європейських наукових центрів, спрямованих на цифровізацію міських екосистем і розвиток smart society. Деякі партнери працюють із цифровими технологіями через міждисциплінарну призму: Лісабонський католицький університет розвиває дослідження у сфері цифрової етики, що

дозволяє доповнити технологічний вимір критичними підходами до впливу цифровізації на суспільство. Усі ці напрями складаються у цілісне бачення цифрової трансформації як простору, де поєднуються штучний інтелект, етика, великі дані та управління «розумними» регіонами.

Екологічна трансформація в T4EU так само має виразне операційне наповнення. Університет Сілезії розвиває Cleantech-кластер та низку екологічних лабораторій, орієнтованих на інновації у сфері сталого виробництва й охорони довкілля. Трієстський університет працює з темами енергоефективності та сталого транспорту через міждисциплінарні інститути, що спеціалізуються на екологічній фізиці, морських екосистемах і відновлюваній енергетиці. Литовський університет імені Вітаутаса Великого розвиває напрями енергетичної безпеки, що додає до екологічного виміру геополітичний компонент, особливо важливий з огляду на сучасні виклики Східної Європи. Словенські партнери вносять до екосистеми альянсу компетентності у сфері відновлюваних матеріалів та здорового середовища, що поєднує екологічні та технологічні інновації. Сукупність цих практик створює підґрунтя для того, щоб екологічний вимір T4EU відповідав не лише Європейському зеленому курсу, а й стратегічним пріоритетам регіональної та кліматичної політики ЄС.

Соціальна трансформація в межах альянсу охоплює теми інклюзії, громадянської активності й культурної спадщини, і знову ж таки опирається на конкретні інституції партнерів. Університет Сілезії розвиває Центр творчого громадянства, орієнтований на залучення громад до прийняття рішень та формування культури участі. Університет Жана Моне працює на стику урбаністики, соціальної адаптації та вразливих груп, досліджуючи взаємозв'язок міського середовища та соціальної інтеграції. Естонська академія мистецтв вносить у соціальний вимір альянсу напрацювання у сфері збереження культурної спадщини та творчих індустрій. Лісабонський католицький університет розвиває Центр відповідального бізнесу та лідерства, що дозволяє поєднувати соціальні інновації з інституційним виміром корпоративної

відповідальності. Така різноманітність забезпечує те, що соціальна трансформація в T4EU включає не лише інклюзію у вузькому сенсі, а й ширші суспільні та культурні зміни, що охоплюють демократію, креативність, спадщину та розвиток громад.

Таким чином, три стратегічні пріоритети Transform4Europe формуються не як абстрактні напрями, а як сукупність реальних дослідницьких структур і професійних спільнот, що працюють у партнерських університетах. Саме ця багаторівнева інституційна база дозволяє альянсу готувати агентів трансформації — фахівців, які здатні поєднувати технології, екологічну стійкість та соціальну інклюзію в інтегрованих європейських регіонах.

Transform4Europe одночасно виступає частиною політичної логіки Європейського Союзу щодо посилення регіональної згуртованості. Альянс працює не лише з академічними спільнотами, а й із місцевими органами влади, бізнесом, культурними інституціями та громадянським сектором, формуючи європейські інноваційні регіони, здатні розвиватися у відповідності до стратегій розумної спеціалізації. Така інституційна модель дозволяє T4EU поєднувати освітню та дослідницьку функції із завданнями регіональної політики ЄС, що робить альянс інструментом реалізації не лише European Education Area, а й European Research Area та політики згуртованості.

У цьому контексті місія Transform4Europe природно пов'язується з розширенням Європейського Союзу. Альянс декларує відкритість до інтеграції нових партнерів поза межами ЄС, зокрема України, що після 2022 року набуває виразного політичного та символічного значення. Участь Маріупольського державного університету як асоційованого партнера демонструє, що T4EU позиціонує себе не лише як консорціум європейських університетів, а як механізм попередньої інтеграції, який дозволяє українським інституціям адаптуватися до європейських стандартів і поступово входити у спільний освітній простір. Цей крок водночас відповідає прагматичним інтересам альянсу, адже залучення українського університету розширює його регіональну географію, додає тематичний вимір післявоєнної відбудови, стійкості та

кризового управління і створює можливості для участі в конкурсах ЄС, спрямованих на підтримку України.

Діяльність Transform4Europe базується на чітко структурованій системі робочих пакетів, які задають логіку реалізації місії альянсу та забезпечують досягнення вимірюваних результатів. Work Packages представлені як організаційна рамка, що поєднує стратегічні та операційні компоненти, дозволяючи університетам працювати як єдина інституційна мережа. Кожен робочий пакет формує окремий напрям діяльності, але всі вони інтегровані в цілісну модель мультикафедрального університету, орієнтованого на цифрову, екологічну та соціальну трансформацію.

Координація діяльності альянсу виконується через спільні механізми управління, які забезпечують узгодженість між робочими пакетами й університетами-партнерами. Операційна логіка Work Packages полягає в тому, що вони охоплюють і стратегічні функції (управління, якість, планування), і змістовні напрями (освіта, мобільність, дослідження), і кілька вертикальних тем, пов'язаних із трьома трансформаційними векторами. Документ гранту наголошує, що робочі пакети мають забезпечити «функціональну інтеграцію університетів у єдиний мультикафедральний простір», що проявляється у спільних програмах, цифрових інструментах, дослідницьких екосистемах та міжінституційному управлінні. Це створює передумови для появи моделі університету, у якій фізичні межі між інституціями поступово зникають, а доступ до навчання і досліджень визначається не країною, а приналежністю до альянсу.

Окреме місце в структурі роботи посідає напрям діяльності, пов'язаний із розробленням і впровадженням єдиного цифрового кампусу — Metacampus, який передбачає інтеграцію курсів, цифрових сервісів, платформ мобільності, каталогів навчальних можливостей і спільних дослідницьких інструментів. Цифровий вимір Work Packages забезпечується тим, що університети-учасники мають потужну інституційну базу: дослідницькі центри з комп'ютерних наук, лабораторії штучного інтелекту, кластери цифрових інновацій і проєкти на кшталт GATE, що поглиблюють роботу альянсу в галузі smart cities та

management systems. Таким чином цифрова трансформація, описана у місії T4EU, отримує конкретне інструментальне наповнення через робочі пакети, що відповідають за технічну інтеграцію, навчальні інновації й цифрову мобільність.

Екологічний вимір діяльності Work Packages має не менш розгалужене підґрунтя, що підтверджується участю партнерських університетів у дослідницьких центрах з енергоефективності, сталого міського розвитку, чистих технологій і відновлюваних матеріалів. «Зелений» вимір діяльності Transform4Europe спирається не на абстрактні декларації, а на чітко окреслену мережу інституцій. До неї, зокрема, належать USilesia Center for Polar Studies, а також South Poland Cleantech Cluster і Centre for Environmental Research, які працюють над проблемами кліматичних змін та чистих технологій; міждисциплінарні Interdepartmental Centres for Energy, Environment and Transport та Centre for Migration and International Cooperation on Sustainable Development Університету Трієста, що поєднують енергетику, мобільність і сталий розвиток; Institute of Water and Environmental Sciences Університету Аліканте, який спеціалізується на водних ресурсах та екологічному моніторингу; Energy Security Research Center і Research Center for Demographic Development Університету Вітаутаса Великого, що пов'язують енергетичну безпеку з демографічними й регіональними викликами; Sustainable Design and Material Lab та Heritage and Culture Conservation Lab Естонської академії мистецтв, які працюють на перетині сталого дизайну й охорони культурної спадщини; InnoRenew CoE Renewable Materials and Healthy Environments Research and Innovation Centre of Excellence при Університеті Приморська, зосереджений на відновлюваних матеріалах та здоровому середовищі; а також Digital Ethics Lab і кластер досліджень Global Cultural Futures Лісабонського католицького університету й EVS lab “Environment, City, Society” Університету Жана Моне, що поєднують екологічну проблематику з етичними, культурними та урбаністичними аспектами. Саме ця сукупність центрів і лабораторій задає інституційну основу екологічної та суспільної трансформації в межах альянсу і забезпечує спроможність

Transform4Europe працювати з реальними викликами кліматичної кризи, енергетичної безпеки та сталого розвитку регіонів.

Завдяки цьому екологічна трансформація Work Packages охоплює як наукові дослідження, так і навчальні програми, що формують компетентності, необхідні для підтримки Європейського зеленого курсу. Альянс формує рамку, у якій навчання, наука та регіональна політика зливаються в один інтегрований процес через конкретні проекти, дослідницькі платформи та спільні освітні траєкторії.

Соціальний вимір робочих пакетів спрямований на інклюзію, громадянську активність, взаємодію з громадами та культурну трансформацію. Партнери альянсу мають потужні інституції у сферах міської соціології, участі громадян, креативних індустрій, культурної спадщини та соціальної інклюзії, що дає змогу Work Packages працювати не лише з освітнім контентом, а й зі стратегіями соціального впливу. Підкреслюється, що університети T4EU мають підготувати “agents of transformation” — випускників, здатних ініціювати зміни у соціумі, долати бар’єри нерівності та працювати з демократичними механізмами залучення. Таким чином соціальна трансформація Work Packages охоплює роботу з громадами, інклюзивними освітніми моделями, ефективним менеджментом та відповідальним лідерством.

Особливо важливим елементом діяльності робочих пакетів є чітка орієнтація на вимірювані результати. У статутних документах зазначається, що в ході реалізації програми Transform4Europe заплановано безпосередньо залучити 5200 осіб, які репрезентують усі основні цільові групи альянсу: студентів, молодих дослідників, академічний і неакадемічний персонал, керівництво університетів та регіональних стейкхолдерів. Крім того, проєкт передбачає досягнення двадцяти чотирьох інноваційних результатів з високим впливом, що охоплюють увесь спектр діяльності альянсу — від нових форматів мобільності та портфелів освітніх пропозицій до спільної інфраструктурної платформи, покликаної забезпечити стійку взаємодію між університетами-партнерами і регіонами, у яких вони вкорінені. Така постановка цілей свідчить,

що робочі пакети T4EU не є формальною адміністративною надбудовою, а виконують роль операційного механізму, через який завдання європейської освітньої, дослідницької та регіональної політики перекладаються на мову конкретних освітніх програм, курсів, тренінгів, дослідницьких кластерів і партнерських ініціатив.

Деталізована структура Work Packages, поєднана з чітко визначеними кількісними показниками та очікуваними результатами, перетворює Transform4Europe на системний інструмент інтеграції університетів у спільний мультикафедральний простір. Через робочі пакети зшиваються цифровий, екологічний і соціальний виміри діяльності альянсу: цифрова трансформація матеріалізується в розвитку Metacampus, інноваційних форматів навчання та роботи з великими даними; екологічна — у проєктах, пов'язаних із кліматичною адаптацією, енергетичною безпекою та сталим урбанізмом; соціальна — у ініціативах, спрямованих на інклюзію, участь громад, культурну спадщину та відповідальне лідерство. У підсумку робочі пакети забезпечують реальне функціонування альянсу як зародку європейського мультикафедального університету, здатного впливати на трансформацію регіонів, підвищення якості освіти та розвиток інноваційної економіки. У наступному розділі ці системні характеристики будуть співвіднесені з кейсом Маріупольського державного університету, що дасть змогу оцінити його місце й потенціал у структурі Transform4Europe та в ширшому контексті інтеграції України до європейського освітнього простору.

Участь України в альянсі Transform4Europe на даному етапі персоніфікована насамперед через Маріупольський державний університет, який став асоційованим партнером консорціуму в умовах повномасштабної війни та вимушеної релокації до Києва. Включення МДУ до складу T4EU в 2022 році стало не лише символічним актом солідарності з університетом, який зазнав руйнувань унаслідок російської агресії, а й інструментальним кроком, що відкрив для української вищої освіти один із перших каналів де-факто інтеграції до системи європейських університетських альянсів. Офіційні заяви

Transform4Europe та університетів-партнерів підкреслюють, що МДУ розглядається як університет, який «продовжує працювати у вигнанні з Києва, захищаючи європейські цінності та академічну свободу», а отже включення його до альянсу одночасно закріплює ідентичність T4EU як спільноти, яка реагує на геополітичні виклики, і позиціонує Україну як невід'ємну частину європейського освітнього простору.

Другий орієнтований на впровадження принципів відкритої науки, відкритого доступу до наукових результатів і сучасних практик управління дослідницькими даними, завдяки чому МДУ наближається до європейських стандартів у сфері наукової комунікації та дослідницької етики. Сукупність цих проєктів демонструє, що інтернаціоналізація в МДУ реалізується не лише через мобільність чи у політичному вимірі це рішення розташовується на перетині кількох пріоритетів Європейського Союзу: розвитку European Universities як інструменту поглиблення інтеграції вищої освіти, підтримки регіонів та інституцій, що постраждали від війни, а також поступової підготовки України до членства в ЄС через включення її університетів у транснаціональні мережі співробітництва. Залучення МДУ до Transform4Europe дозволяє поширювати стандарти якості, механізми мобільності та практики спільних освітніх програм на український академічний простір ще до формального вступу України до ЄС. Водночас для самого альянсу присутність українського партнера створює додану вартість: T4EU отримує доступ до унікального досвіду університету, що пройшов через облогу, руйнування і релокацію, і може інтегрувати цей досвід у свої дослідницькі й освітні треки, пов'язані з регіональною стійкістю, відбудовою, постконфліктними студіями та демократичними трансформаціями.

Інституційно МДУ сьогодні функціонує як асоційований партнер, що не отримує прямого фінансування в рамках грантової угоди, однак має доступ до значної частини активностей Transform4Europe – академічної мобільності, спільних курсів, літніх шкіл, тренінгів для викладачів та участі в стратегічних подіях альянсу. Для університету, який був вимушено переміщений з Маріуполя до Києва й відновив діяльність у статусі «університету у вигнанні», це означає

можливість зберегти й посилити міжнародний вимір своєї роботи, інтегруватися у європейські академічні та дослідницькі мережі, адаптувати власні освітні програми до вимог Європейського простору вищої освіти та використати потенціал альянсу для інституційної відбудови.

З огляду на місію Transform4Europe, орієнтовану на підготовку «агентів трансформації» та підтримку цифрової, екологічної й соціальної модернізації регіонів, Маріупольський державний університет має потенціал відігравати в альянсі роль не лише «бенефіціара підтримки», а й активного виробника знань про стійкість, відбудову та суспільну згуртованість у постконфліктних територіях. Включення МДУ до T4EU змінює і саму конфігурацію альянсу, додаючи до нього східноєвропейський вимір та безпосередній зв'язок із приазовським регіоном, який у перспективі післявоєнної реконструкції стане одним із ключових об'єктів уваги європейських політик. Отже, позиція Маріупольського університету в структурі Transform4Europe може розглядатися як лабораторія нових форматів європейсько-українського партнерства у вищій освіті, а подальший аналіз його участі в діяльності альянсу дозволить конкретизувати, яким чином університетські альянси стають чинником інтеграції України до європейського освітнього простору.

3.2. Трансформація Маріупольського державного університету після 2022 року: стратегія, релокація та міжнародний вимір

Трансформація Маріупольського державного університету після 2022 року не може бути зрозумілою поза контекстом стратегічних рішень, ухвалених ще до початку повномасштабної війни. У 2021 році в університеті було затверджено Стратегічний план розвитку «МДУ-2025», який визначив ключові напрями змін у системі управління, структурі, змісті та технологіях навчання. Серед стратегічних пріоритетів окремо виокремлено інтернаціоналізацію та міжнародне співробітництво, а також розвиток цифрового навчання, що вже тоді задавало вектор на глибше вбудовування університету в європейський освітній

простір і поступовий перехід до змішаних та онлайн-форм освіти. Саме ця стратегія стала рамкою, у межах якої університет реагував на виклики війни, релокацію та необхідність зберегти академічну спільноту після руйнування Маріуполя.

Повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році призвело до втрати матеріальної бази в Маріуполі та вимушеного переміщення університету до Києва, однак не зупинило, а радше загостило потребу реалізовувати стратегічні цілі, пов'язані з інтернаціоналізацією. Звіт ректора за 2022 рік фіксує, що навіть в умовах війни університет не лише зберіг, а й розширив коло закордонних партнерів: на кінець 2022 року МДУ мав 140 угод про співробітництво з партнерами з різних країн світу, при цьому понад дванадцять нових договорів було підписано саме протягом воєнного року. Серед нових партнерів — університет Вітовта Великого, Ерзурумський технічний університет, Римський університет *Unitelma Sapienza*, факультет політичних наук і міжнародних досліджень Варшавського університету, університет Халла, Університет Цзи Чі та університет Д'Ювіль. Ці дані свідчать, що міжнародний вимір був використаний не лише як символічний ресурс підтримки, а як реальний інструмент стабілізації й розвитку університету в умовах кризи.

У 2022 році відбулися також принципові кроки щодо включення МДУ до європейських інституційних мереж. 26 липня 2022 року університет приєднався до Європейської асоціації університетів (EUA), а заявка на повноправне членство була схвалена Радою Асоціації. Членство в EUA відкрило можливості для участі в програмах підвищення кваліфікації, конференціях, семінарах і дослідницьких ініціативах, спрямованих на реформування вищої освіти, а також дозволило університету стати суб'єктом обговорення майбутньої відбудови українського університетського сектору. У звіті також підкреслюється, що ректор МДУ увійшов до цільової групи EUA з відновлення української системи вищої освіти, що фактично позиціонує університет як майданчик вироблення стратегій реконструкції, а не лише як об'єкт допомоги.

Того ж року МДУ приєднався як асоційований партнер до університетського альянсу Transform4Europe. У звіті за 2022 рік прямо наголошується, що партнери альянсу розглядають МДУ не лише як університет з найбільш зруйнованого війною регіону, а насамперед як «сильного партнера» завдяки його виразному міжнародному профілю та досвіду в тематичних сферах T4EU. Участь у Transform4Europe стала логічним продовженням довоєнної стратегії «МДУ-2025», у якій інтернаціоналізація та цифровізація визначалися як базові напрямки. У нових умовах ці пріоритети отримали додатковий зміст: інтеграція в університетський альянс стала не лише інструментом європеїзації, а й механізмом забезпечення життєздатності університету, можливістю зберегти академічні зв'язки, доступ до міжнародних проєктів та підтримати привабливість університету для студентів.

Таким чином, трансформація МДУ після 2022 року має подвійний вимір, який стає особливо виразним, якщо звернутися до конкретних проєктів і програм, у які залучений університет. З одного боку, йдеться про вимушену релокацію, адаптацію до нової міської та регіональної реальності, пошук ресурсів для відновлення університетської інфраструктури та підтримки студентської й викладацької спільноти. З іншого боку, паралельно вибудовується траєкторія цілеспрямованого поглиблення міжнародної та європейської складової розвитку, де інтернаціоналізація стає не лише іміджевим пріоритетом, а інструментом інституційної стійкості. Саме в цьому контексті показовими є проєкти, реалізовані МДУ у співпраці з європейськими партнерами в 2022–2024 роках.

Проєкт «Відродження переміщених університетів: посилення конкурентоспроможності, підтримка громад» (REDU) безпосередньо спрямований на підтримку внутрішньо переміщених закладів вищої освіти й розвитку їхнього потенціалу в нових умовах, а отже, працює одночасно на відновлення інституційної спроможності МДУ та на посилення його ролі в місцевих громадах. Ініціатива «Лідери трансформації університетів задля відродження України» (LUTUR) фокусується на формуванні управлінських та

лідерських компетентностей, необхідних для модернізації українських університетів, що повністю узгоджується з тією логікою «агентів трансформації», яку проголошує Transform4Europe. Проєкт «Відкритий освітній простір для студентів і громади» (EDUSPACE) пов'язує університет із локальними спільнотами через створення відкритих, інклюзивних освітніх просторів, тоді як «Інтеграція та адаптація іноземних студентів» (INTERADIS) розвиває компетентності МДУ в галузі міжкультурної комунікації, сервісів підтримки студентів та інклюзивної освітньої політики. Важливою складовою є також участь у проєкті «Підтримка визнання кваліфікацій для українських університетів» (QUARSU), який сприяє гармонізації процедур визнання дипломів та навчальних результатів із європейськими підходами і, відповідно, готує ґрунт для більш глибокої інтеграції МДУ до Європейського простору вищої освіти. [57,96,100,101,102]

Нові проєкти Erasmus+ «Цифровий університет – Відкрита українська ініціатива» (DIGIUNI) та «Відкрита наука для української системи вищої освіти» (Open4UA) посилюють цифровий та науково-інноваційний вимір трансформації університету. Перший спрямований на розбудову цифрової інфраструктури й компетентностей, розвиток онлайн- і змішаних форматів символічні партнерства, а через системну участь у програмах, які змінюють освітні практики, управлінські підходи, роботу з громадами та дослідницькі процеси. [51,103]

У такій перспективі посилення ролі університету в мережах на кшталт EUA та Transform4Europe постає не як окремий епізод, а як логічне продовження курсу на інтернаціоналізацію, що вже матеріалізувався у низці конкретних проєктів. Саме завдяки ним МДУ одночасно зміцнює свою життєздатність як переміщений університет і розширює простір своєї присутності в європейському академічному середовищі. Тому подальший аналіз міжнародної діяльності МДУ в 2022–2024 роках та участі університету в ініціативах Transform4Europe у наступних підпунктах дозволить показати, як ці проєкти працюють разом як

механізм інтеграції України до європейського освітнього простору через конкретний університетський кейс. [16, 21, 66, 70]

У науковому дискурсі трансформація МДУ після 2022 року вже почала осмислюватися як приклад «стратегічного прориву» університету в умовах війни. У статті, присвяченій українським університетам у період повномасштабної агресії, наголошується, що стратегія збереження ідентичності Маріупольського університету поєднує цифровізацію, інтернаціоналізацію, розробку нової освітньої концепції, розвиток власної матеріально-технічної бази та реалізацію соціально-гуманітарної місії як інституту публічної дипломатії. Участь у Transform4Europe органічно вписується в цю логіку: альянс стає платформою, через яку університет може не лише інтегруватися до європейського освітнього простору, а й репрезентувати український досвід стійкості, відбудови та взаємодії університету з громадою у надзвичайних умовах.

Таким чином, трансформація МДУ після 2022 року має подвійний вимір. З одного боку, це вимушена релокація, адаптація до нової міської і регіональної реальності, пошук ресурсів для відновлення університетської інфраструктури. З іншого — цілеспрямоване поглиблення міжнародної та європейської складової розвитку, посилення ролі університету в мережах на кшталт EUA та Transform4Europe, активна участь у міжнародних проєктах і використання інтернаціоналізації як інструменту інституційної стійкості. У наступних підпунктах ці процеси будуть деталізовані через аналіз міжнародної діяльності МДУ в 2022–2024 роках та участі університету в ініціативах Transform4Europe як конкретного кейсу інтеграції України до європейського освітнього простору.

Міжнародна діяльність Маріупольського державного університету в період 2022–2024 років постає не лише як окремий напрям роботи, а як наскрізний вимір інституційної трансформації. У щорічному звіті за 2024 рік прямо підкреслюється, що міжнародний вимір залишається «візитівкою» університету: саме через міжнародні проєкти, академічну мобільність та стратегічні партнерства МДУ підтримує свій статус проєвропейського

університету й розширює можливості для студентів та викладачів. Уже завершені до 2024 року проєкти, такі як REDU, LUTUR, EDUSPACE, INTERADIS, QUARSU, PAVE та ініціативи, спрямовані на посилення системи вищої освіти в Україні, формують цілісний ланцюг, у якому підтримка переміщених університетів, розвиток лідерства, відкриті освітні простори, інтеграція іноземних студентів, удосконалення процедур визнання кваліфікацій та волонтерство пов'язані між собою як елементи більш широкої стратегії європеїзації.

Навіть у найскладніший 2022 рік університет не згортнув міжнародну взаємодію. Звіт фіксує, що викладачі продовжували брати участь у програмах підвищення кваліфікації, включно з міжнародними стажуваннями: протягом року 74 працівники підвищили професійний рівень, причому частина з них проходила стажування в університетах та освітніх центрах Італії, Литви, Польщі, Чехії та США. Такий формат професійного розвитку свідчить, що, попри тимчасове переміщення й втрату матеріальної бази в Маріуполі, МДУ зберіг інтегрованість до міжнародного академічного середовища й використовував інструменти міжнародної співпраці для оновлення викладацьких компетентностей, що, у свою чергу, впливає на якість освітнього процесу.

У 2024 році міжнародний вимір діяльності Маріупольського державного університету виразно виходить за межі суто освітньої та наукової співпраці й набуває рис повноцінної публічної дипломатії. Візити до МДУ державного секретаря США, президента Генеральної Асамблеї ООН, федеральної міністерки освіти і досліджень Німеччини та інших високопосадових гостей у ректорському звіті фіксуються не лише як протокольні події, а як маркери того, що університет стає символічним майданчиком для міжнародного діалогу про підтримку України, її післявоєнне відновлення та трансформацію вищої освіти. Ця інтерпретація цілком узгоджується з підходом Миколи Трофименка, який послідовно доводить, що університети можуть і повинні виступати «рушійною силою публічної дипломатії» держави: через освітні та культурні програми, партнерські мережі, контакти з дипломатичними структурами, міжнародними

організаціями та іноземними ЗМІ вони перетворюються на особливі інститути м'якої сили, здатні артикулювати національні наративи й залучати зовнішню підтримку.

У працях, присвячених інституціоналізації публічної дипломатії України, професор Трофименко підкреслює, що університет, який послідовно вибудовує міжнародні зв'язки та формує сталі канали комунікації з іноземною аудиторією, фактично стає окремим актором дипломатичної взаємодії, доповнюючи класичну зовнішньополітичну діяльність держави. У статтях періоду повномасштабної агресії професор Трофименко послідовно показує, що в умовах війни публічна дипломатія перестає бути лише інструментом «м'якої» культурної присутності й перетворюється на один із важливих компонентів системи національної безпеки. У статті «Університети України в умовах повномасштабної військової агресії росії: загрози, виклики та нові перспективи» він підкреслює, що війна радикально змінює контекст функціонування університетів, які вимушено поєднують освітню й наукову діяльність із завданнями стратегічної комунікації, репрезентації досвіду війни та відбудови перед зовнішньою аудиторією, а також мобілізації підтримки міжнародних партнерів. У статті «Роль публічної дипломатії у забезпеченні національної безпеки держави в умовах війни» він прямо формулює тезу про те, що публічна дипломатія в умовах воєнного конфлікту набуває безпекового виміру: її завданням стає не лише формування привабливого образу держави, а й протидія ворожим інформаційним операціям, нейтралізація дезінформації, підтримка оборонної дипломатії, посилення міжнародної коаліції на підтримку України та легітимація санкційної політики щодо держави-агресора. Аналізуючи трансформацію публічної дипломатії України, професор Трофименко наголошує, що ключовими завданнями в умовах російсько-української війни стають пояснення причин і наслідків агресії, донесення до закордонних аудиторій наративу про Україну як жертву неспровокованої війни й одночасно як суб'єкта, здатного до модернізації та реформ, а також підтримка довгострокової міжнародної солідарності, необхідної для збереження

санкційного тиску й військово-політичної підтримки. У цьому контексті публічна дипломатія розглядається як комплекс інструментів – від класичних культурних і освітніх програм до військової публічної дипломатії, стратегічних комунікацій та роботи з іноземними медіа, – які разом мають забезпечити сприятливе зовнішнє середовище для захисту суверенітету й територіальної цілісності України.

Якщо поглянути на 2024 рік Маріупольського державного університету через цю концептуальну оптику, візити високопосадових іноземних гостей, публічні виступи, дискусії про відбудову, зустрічі з академічними спільнотами та дипломатами постають не просто як серія окремих подій, а як елементи багаторівневої стратегічної комунікації. Університет при цьому виступає носієм наративу про Маріуполь як місто, зруйноване війною, але не знищене у своїй ідентичності, про стійкість університетської спільноти та про європейський вибір України, який реалізується, зокрема, через участь МДУ у транснаціональних освітніх мережах і університетських альянсах. Така роль повністю відповідає моделі університету як актора публічної дипломатії, яку описує професор Трофименко у своїх теоретичних і прикладних дослідженнях.

Окремим напрямом міжнародної активності є участь МДУ у twinning-ініціативах, де співпраця з Університетом Галла посідає особливе місце. Партнерство між двома університетами було розбудоване в межах UK–Ukraine Twinning Initiative, що об'єднує британські та українські заклади вищої освіти для підтримки переміщених і прифронтових університетів. У 2024 році команда МДУ здійснила робочий візит до Халла, під час якого не лише відбулася низка зустрічей із представниками адміністрації та академічною спільнотою, а й обговорювалися моделі реалізації «громадської місії» університету, його роль у локальній спільноті, формати підтримки студентів і викладачів у кризових ситуаціях. У публікаціях про цей візит підкреслюється, що Університет Галла виступає для МДУ «партнером-побратимом», який не просто надає допомогу, а й ділиться досвідом переосмислення університетської ролі в умовах соціальних

викликів, що особливо важливо для переміщеного університету, який вибудовує свою стратегію розвитку «з нуля» в новому міському середовищі.

У цьому ж контексті слід розглядати й запуск ініціативи English4Ukraine як одного з найяскравіших результатів twinning-співпраці. Завдяки фінансовій підтримці британського благодійного фонду та участі програми Twinning Ukraine Маріупольський державний університет отримав права на електронну платформу для вивчення англійської мови компанії Reallyenglish.com Limited і адаптував її для українського контексту під назвою English4Ukraine. Платформа містить близько тридцяти онлайн-курсів різних рівнів – від A0 до C2 – і охоплює загальну, бізнесову, академічну англійську, English for Specific Purposes, а також підготовку до міжнародних іспитів IELTS, TOEIC і TOEFL, забезпечуючи розвиток навичок говоріння, аудіювання, письма й роботи з лексикою. Важливо, що доступ до курсів надається не лише студентам і викладачам: університет прямо декларує, що платформа орієнтована також на держслужбовців, військовослужбовців і внутрішньо переміщених осіб, що перетворює English4Ukraine на інструмент підтримки широких суспільних груп, які потребують мовних та комунікативних компетентностей для професійної реалізації й участі в європейських програмах. Станом на 2025 рік англomовна платформа вже налічує понад 49 600 зареєстрованих користувачів із більш ніж 450 українських інституцій, а також використовується центральними органами, зокрема Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, яке надало своїм працівникам доступ до English4Ukraine у межах програм професійного розвитку. Таким чином, цей кейс демонструє, як twinning-проект, започаткований для підтримки одного переміщеного університету, масштабувався до загальнонаціональної ініціативи, що одночасно зміцнює освітню стійкість, розширює можливості для мобільності та інтегрує українську академічну спільноту в європейський простір через розвиток мовних компетентностей, критично важливих для євроінтеграції.

Міжнародна діяльність МДУ також проявляється через відкриття Центру Маріупольського університету на базі Сілезького університету в Катовіце, який

у звіті охарактеризовано як платформу для наукових проєктів, обміну знаннями, культурних ініціатив і підтримки української молоді в Польщі. Цей центр можна розглядати як інституційну форму присутності МДУ у європейському просторі: він не лише підтримує контакти з українськими студентами за кордоном, а й зміцнює роль університету як актора публічної дипломатії й культурного посередника між Україною та країнами-членами ЄС.

Уведення в дію нових проєктів Erasmus+ DIGIUNI та Open4UA, на які МДУ отримав фінансування у 2024 році, додає ще один пласт до міжнародного профілю університету. Ці проєкти фокусуються на цифровізації університетського середовища та впровадженні принципів відкритої науки, а отже, зміцнюють саме ті напрями, які є ключовими для сучасних європейських університетських альянсів, зокрема Transform4Europe. У перспективі це створює додаткові можливості для синергії між участю МДУ в T4EU та іншими міжнародними програмами: цифрова інфраструктура, навички відкритої науки, оновлені практики управління дослідницькими даними й освітнім контентом роблять університет більш сумісним із європейськими стандартами й партнерськими вимогами.

У підсумку міжнародна діяльність МДУ у 2022–2024 роках може бути інтерпретована як багатовимірний процес, у якому індивідуальні мобільності, проєкти співпраці, twinning-партнерства, культурні ініціативи та участь у університетських альянсах взаємно підсилюють одне одного. Вона одночасно підтримує життєздатність переміщеного університету, сприяє оновленню змісту й форм освіти, розширює присутність МДУ в європейському академічному полі та створює передумови для глибшої участі в структурі Transform4Europe. Саме тому в наступному пункті аналіз участі МДУ в ініціативах T4EU розглядатиметься не ізольовано, а як логічне продовження уже наявної міжнародної стратегії університету.

Участь Маріупольського державного університету в Transform4Europe логічно продовжує той курс інтернаціоналізації, який був закладений ще до 2022 року, але після початку повномасштабної агресії набув якісно нового змісту. Для

університету, що вимушено релокувався з Маріуполя до Києва й опинився в ситуації часткової втрати матеріальної бази, долучення до потужного європейського альянсу означає не лише розширення можливостей для студентів і викладачів, а й формування довгострокового «коридору» інтеграції до європейського освітнього простору через спільні програми, спільне governance та включення до транснаціональних академічних і регіональних мереж.

Transform4Europe являє собою стратегічне партнерство десяти університетів із різних регіонів Європи – Німеччини, Іспанії, Естонії, Португалії, Словенії, Франції, Польщі, Болгарії, Італії та Литви – які поділяють спільне бачення інтегрованого європейського університету, вкоріненого у свої регіональні екосистеми. Альянс декларує намір поступово перетворитися на цілісну, стійку структуру з ефективною спільною системою управління, інфраструктурою та сервісами, яка пропонує інноваційні освітні програми та середовище, здатне залучати студентів і дослідників з усього світу. У центрі цього проєкту – концепція knowledge-entrepreneurs, тобто фахівців, які не просто володіють знаннями, а вміють використовувати їх як ресурс для інновацій, суспільних змін і трансформації регіонів, діючи на перетині академічного, підприємницького й громадянського вимірів. Такий підхід підсилюється чотирма опорними вимірами діяльності альянсу – цифровою, екологічною, соціальною та культурною трансформаціями, – які розглядаються як нерозривно пов’язані з місією університетів, що працюють у тісній взаємодії зі своїми регіонами.

На цьому тлі позиція Маріупольського державного університету є принципово особливою. Співпраця між МДУ та Transform4Europe розпочалася навесні 2022 року – у момент, коли українська система вищої освіти переживала безпрецедентний шок, а сам університет був змушений відновлювати роботу в умовах релокації. У межах цієї співпраці МДУ поступово інтегрувався до діяльності альянсу як асоційований партнер, причому наголошується, що саме досвід університету з держави, яка не є членом ЄС і перебуває у виняткових обставинах, має потенціал збагатити роботу альянсу в багатьох аспектах – від

розуміння теми стійкості й відбудови до переосмислення ролі університету в умовах війни. У цьому сенсі МДУ не розглядається як пасивний отримувач допомоги, а як носій унікального досвіду, який дозволяє Transform4Europe випробувати на практиці моделі співпраці з партнерами поза межами ЄС, що працюють у кризовому середовищі, але орієнтуються на європейські стандарти й цінності.

Форми участі МДУ в Transform4Europe мають як інституційний, так і академічний та суспільний виміри. На інституційному рівні йдеться про включення представників університету до робочих зустрічей, стратегічних сесій та тематичних груп альянсу, де обговорюються розвиток мультикафедрального університету, цифрової платформи Metacampus, нових форматів мобільності, спільних навчальних програм і критеріїв якості. Така участь створює для МДУ можливість впливати на загальноєвропейську дискусію щодо майбутнього вищої освіти, вводячи до неї українську перспективу університету у вигнанні та міста, що має бути відбудоване практично з руїн. На академічному рівні університет поступово залучається до освітніх ініціатив Transform4Europe: спільних курсів, коротких і комбінованих мобільностей, літніх шкіл, мовних та міжкультурних програм, тренінгів для викладачів, що тематично пов'язані з трьома ключовими напрямками альянсу – цифровою, екологічною та соціальною трансформаціями. Тут МДУ може спиратися на власні напрацювання в межах проєктів DIGIUNI, Open4UA, English4Ukraine, REDU, LUTUR та інших, які вже формують потужний цифровий, відкритонауковий і соціогуманітарний контур його діяльності.

Соціальний вимір участі Маріупольського університету в T4EU додатково підсилюється тим, що університет виконує функції інституту публічної дипломатії: працює з внутрішньо переміщеними особами, підтримує маріупольську громаду, реалізує гуманітарні та волонтерські ініціативи, приймає міжнародні делегації й високопосадовців, уособлюючи український досвід війни й стійкості в очах зовнішньої аудиторії. У поєднанні з рамкою Transform4Europe, яка орієнтована на виховання агендів змін і розвиток регіональних інноваційних

екосистем, це створює підстави розглядати МДУ як один із вузлових пунктів, де перетинаються завдання відбудови, європейської інтеграції та університетської трансформації. З одного боку, університет поступово інтегрується в майбутню модель європейського мультикафедрального університету; з іншого – саме завдяки МДУ альянс отримує новий геополітичний та ціннісний вимір, пов'язаний із підтримкою України як країни-кандидата та осмисленням ролі університетів у час війни.

У такій перспективі участь Маріупольського державного університету в Transform4Europe можна інтерпретувати як конкретний механізм інтеграції України до європейського освітнього простору, який працює одночасно «згори вниз» (через політичні й стратегічні рамки European Universities) і «знизу вгору» (через досвід окремого університету, його партнерства, проекти, студентські та викладацькі траєкторії). Подальший аналіз цих процесів у наступних підрозділах дозволить точніше оцінити, якою мірою університетські альянси здатні не лише символічно, а й практично наближати Україну до повноцінної участі в європейському просторі вищої освіти та досліджень.

3.3. Маріупольський державний університет у Transform4Europe як кейс інтеграції України до європейського освітнього простору

Кейс Маріупольського державного університету дозволяє побачити, як концепція університетських альянсів, розроблена в європейській науковій літературі, набуває дуже конкретного змісту в українських реаліях війни та післявоєнного відновлення. Дослідники університетських мереж і альянсів наголошують, що такі об'єднання виконують подвійну функцію: з одного боку, вони є механізмом підвищення конкурентоспроможності університетів через спільні ресурси, програми та брендинг; з іншого – інструментом структурної трансформації вищої освіти, коли університети разом рефлексують власну місію, роль у регіоні, моделі governance та взаємодії зі стейкхолдерами, переводячи ці рефлексії в конкретні зміни правил гри. У дослідженнях університетських мереж

та альянсів підкреслюється, що спільні структури на кшталт стратегічних рад, виконавчих органів, мереж робочих груп і фокальних точок стають майданчиками, де університети не просто координують поточні проекти, а переглядають фундаментальні параметри своєї діяльності – від структури навчальних програм і механізмів внутрішнього забезпечення якості до моделей розподілу ресурсів, систем прийняття рішень і форматів залучення зовнішніх партнерів (муніципалітетів, бізнесу, громадських організацій). Через спільне планування і реалізацію освітніх та дослідницьких ініціатив альянси фактично стимулюють університети переходити від логіки «ізолюваного інституційного актора» до логіки «вбудованого вузла» у ширшій регіональній та європейській екосистемі, де успіх окремого закладу напряду залежить від здатності співпрацювати, розділяти відповідальність і брати участь у колективному виробленні політик. Саме тому, як показують порівняльні дослідження університетських мереж, альянси стають одним із ключових середовищ, у яких відпрацьовуються нові моделі університетського управління, інтеграції навчання і дослідження, партнерства з регіонами та перерозподілу ролей між акторами вищої освіти. У випадку Transform4Europe та МДУ ця подвійність проявляється особливо виразно: альянс прагне стати мультикафедральним університетом, а МДУ – університетом, що зберігає й переосмислює свою ідентичність у статусі переміщеного закладу, водночас інтегруючись до європейського простору вищої освіти.

Інтернаціоналізація вищої освіти, яку Світлана Калашнікова та її колеги розглядають як один із ключових векторів модернізації та європейської інтеграції українських ЗВО, у випадку МДУ набуває особливо високої «ставки». У своїй статті «Європейська політика модернізації вищої освіти: ключові орієнтири» вона показує, що стратегічні пріоритети ЄПВО (Бухарестське комюніке, акцент на трицикловій системі, ЄКТС, Додатку до диплому, кваліфікаційних рамках, якості та мобільності) безпосередньо пов'язані з вимогами до університетів бути більш відкритими, конкурентоспроможними та інтегрованими в єдиний європейський простір. Саме інтернаціоналізація в її

інтерпретації виступає не «додатком» до реформ, а механізмом їх реалізації: через мобільність, спільні програми, визнання кваліфікацій і посилення європейського виміру якості освіти.

У методичних рекомендаціях та колективних роботах Інституту вищої освіти НАПН України [34], де Калашнікова виступає серед авторів і редакторів, інтернаціоналізація описується як інструмент підвищення конкурентоспроможності вищої освіти України та водночас як шлях до глибшої інтеграції в ЄПВО: від удосконалення внутрішніх систем забезпечення якості до активної участі у програмах ЄС, зокрема Erasmus+ та Tempus. У збірниках за результатами конференцій, організованих за участю МДУ, інтернаціоналізація прямо фігурує як фактор конкурентоспроможності університету на глобальному ринку освітніх послуг, а МДУ наводиться як один із прикладів регіонального закладу, що через інтернаціоналізацію підсилює власну суб'єктність у європейському просторі [35].

У цьому контексті «ставка» МДУ вища, ніж у відносно стабільних університетів: для переміщеного закладу, який втратив матеріальну базу і частину людського капіталу, інтернаціоналізація — це не лише спосіб модернізації, а й інструмент інституційної стійкості, доступу до зовнішніх ресурсів, включеності в університетські альянси та європейські мережі. Власний досвід участі МДУ в підготовці й проведенні форумів з проблем інтернаціоналізації, а також співпраця з Інститутом вищої освіти НАПН України, де Калашнікова очолює напрям модернізації та інтернаціоналізації, показують, що університет розглядається нею радше як активний агент євроінтеграції, ніж як пасивний об'єкт політики.

Для університету, що втратив кампус і змушений працювати у вигнанні, міжнародний вимір перестає бути «надбудовою» до основної діяльності й перетворюється на спосіб відновлення та розвитку інституції. У випадку МДУ йдеться вже не стільки про суму окремих грантів чи програм, скільки про послідовний рух від епізодичної участі в міжнародних ініціативах до включення в довгострокові транснаціональні структури – університетські альянси, twinning-

партнерства, мережі професійного розвитку. Саме в цих форматах апробуються нові моделі організації навчального процесу, забезпечення якості, визнання результатів навчання, взаємодії з громадами й стейкхолдерами, які потім стають частиною внутрішньої політики університету. Для МДУ інтеграція до Transform4Europe означає, що міжнародна активність більше не існує як паралельний трек, а задає рамку для перегляду освітніх програм, управлінських практик і стратегічних пріоритетів із урахуванням вимог європейського простору вищої освіти. У цьому сенсі участь в альянсі можна розглядати як перехід від «проектної» до «структурної» інтернаціоналізації, коли зовнішні партнерства починають визначати логіку довгострокового розвитку університету, а не лише розширювати набір його короткострокових можливостей.

Для МДУ інтеграція до Transform4Europe означає, що міжнародна активність більше не існує як паралельний трек, а задає рамку для перегляду освітніх програм, управлінських практик і стратегічних пріоритетів із урахуванням вимог європейського простору вищої освіти. У цьому сенсі участь в альянсі можна розглядати як перехід від «проектної» до «структурної» інтернаціоналізації, коли зовнішні партнерства починають визначати логіку довгострокового розвитку університету, а не лише розширювати набір його короткострокових можливостей. Це означає, що питання мобільності, спільних програм, відкритої науки, цифрової інфраструктури та якості вже не можна вирішувати «точково» – вони мають бути вбудовані в загальну стратегію університету, його фінансове планування, кадрову політику й систему управління змінами.

Однак перехід до такої структурної інтернаціоналізації супроводжується низкою викликів. Перший з них пов'язаний із ресурсами: участь у мультикафедральному альянсі потребує стійкої команди, здатної працювати англійською мовою, розуміти логіку європейських програм, готувати та супроводжувати спільні курси, мобільності, звітність. Для переміщеного університету з обмеженою чисельністю персоналу це створює ризик

перевантаження ключових людей, концентрації «євроінтеграційного» навантаження на кількох підрозділах і нерівномірного залучення факультетів. Якщо ці внутрішні дисбаланси не будуть подолані, міжнародний трек може перетворитися на «закритий клуб» кількох найактивніших підрозділів, тоді як решта університету залишатиметься на периферії змін, що підриває ідею структурної інтернаціоналізації як загальноуніверситетського процесу.

Другий блок викликів стосується узгодження європейських практик із національним законодавством і внутрішніми регламентами. Спільні або інтегровані освітні програми, комбіновані мобільності, нові формати оцінювання результатів навчання й визнання кредитів часто вимагають змін у навчальних планах, локальних положеннях, а іноді й у тлумаченні норм законодавства. Для МДУ, який уже живе в умовах підвищеного адміністративного навантаження через релокацію, це створює ризик «недоінституціоналізації» нових практик, коли вони залишаються на рівні окремих пілотних кейсів і не стають нормою. У такому разі участь в альянсі може залишитися «вітриною» зовнішніх успіхів без глибокого впливу на повсякденну освітню реальність університету.

Третій виклик пов'язаний із потенційною залежністю від зовнішніх партнерств. Якщо структурна інтернаціоналізація спирається майже виключно на участь у Transform4Europe та кількох великих проєктах, виникає загроза надмірної вразливості: зміни пріоритетів ЄС, завершення фінансування чи реорганізація альянсу можуть різко зменшити обсяг доступних можливостей. Для МДУ, де міжнародна діяльність уже стала одним із ключових каналів розвитку, це означало б стратегічний шок. Запобігти цьому можна лише за умови, що альянс використовується не як єдине «вікно в Європу», а як платформа для нарощування власної спроможності: розширення мережі партнерств, підготовки кадрів, які здатні ініціювати нові формати співпраці, навіть поза межами існуючого консорціуму.

Нарешті, важливим є й ціннісний вимір. Структурна інтернаціоналізація передбачає глибшу інтеграцію до академічної культури партнерів – від підходів до академічної доброчесності й культури якості до моделей діалогу «університет

– громада – бізнес – влада». Для МДУ це, з одного боку, шанс посилити власну проєвропейську ідентичність і закріпити її на рівні повсякденних практик. З іншого – ризик внутрішнього «розриву», якщо частина спільноти не встигатиме за темпами змін або сприйматиме їх як зовнішній тиск. Якщо ці ціннісні й комунікаційні розриви не будуть своєчасно пропрацьовані, Transform4Europe може сприйматися не як простір спільного розвитку, а як джерело додаткових вимог і навантаження, що в довгостроковій перспективі підважить мотивацію до участі.

Таким чином, наслідки для МДУ в разі неуспішного подолання цих викликів можуть бути доволі суттєвими: від фрагментації університету на «міжнародний» і «неміжнародний» сектори до виснаження ключових кадрів, втрати можливостей альянсу й посилення залежності від короткострокових проєктів. Якщо ж ці виклики будуть усвідомлені й інтегровані в стратегію розвитку, участь у Transform4Europe здатна закріпити за МДУ роль не лише переміщеного, а й модернізованого університету, для якого європейська інтеграція перестає бути лозунгом і стає робочою рамкою щоденної діяльності.

Якщо співвіднести емпіричні дані про діяльність МДУ з моделями європейської інтеграції вищої освіти, запропонованими в сучасних дослідженнях, видно, що університет рухається саме в тому напрямі, який окреслюють аналітики: гармонізація освітніх програм, участь у проєктах ЄС, розбудова внутрішніх механізмів забезпечення якості, посилення академічної мобільності, розвиток інституційних партнерств. Однак кейс МДУ додає до цих моделей новий вимір – вимір війни й переміщення. Університетська інтеграція до Європейського простору вищої освіти тут відбувається не з позиції відносної стабільності, а на тлі фізичного руйнування міста, масової внутрішньої міграції, психологічної та соціальної травми. Це посилює роль університету як інституту публічної дипломатії, що репрезентує Україну й Маріуполь на міжнародних майданчиках, і водночас загострює питання стійкості: наскільки університетські альянси здатні підтримувати таких партнерів не лише символічно, а й інституційно?

З огляду на участь МДУ у Transform4Europe можна виокремити кілька ключових ефектів для інтеграції України до європейського освітнього простору. По-перше, йдеться про «інтеграцію через практику», коли студенти, викладачі й адміністратори університету безпосередньо залучаються до спільних курсів, мобільностей, шкіл, тренінгів, а отже – працюють за правилами, які формуються всередині європейського мультикафедрального університету. Це не лише адаптує МДУ до європейських стандартів, а й створює критичну масу людей, що мають власний досвід функціонування в таких структурах і можуть переносити ці практики у внутрішні реформи. По-друге, участь у Transform4Europe посилює вплив МДУ на загальноєвропейську дискусію про інтеграцію української вищої освіти: університет стає майданчиком, через який у межах альянсу проговорюються питання відбудови, підтримки переміщених університетів, нових форматів партнерства між ЄС та Україною у сфері освіти й науки.

Разом з тим кейс МДУ висвітлює й низку викликів, які є структурними для всієї української системи. Статус асоційованого партнера в університетському альянсі об'єктивно обмежує доступ до фінансових ресурсів та інструментів управління всередині Transform4Europe. Частина процедур, пов'язаних із мобільністю, визнанням результатів навчання, реалізацією спільних програм, стикається з бар'єрами, закладеними у національному законодавстві, що ще не до кінця гармонізоване з європейськими підходами. До цього додаються кадрові й ресурсні обмеження: університет, що пережив релокацію, просто фізично має менший резерв людських та інфраструктурних ресурсів, ніж класичні європейські партнери. Ці виклики не нівелюють досягнень, але показують, що інтеграція через університетські альянси потребує паралельних змін на рівні державної політики – від коригування нормативної бази до цільової підтримки університетів, залучених до таких консорціумів.

У ширшій перспективі досвід МДУ в Transform4Europe справді можна розглядати як лабораторію нових форматів європейсько-українського партнерства у вищій освіті, і саме через цю призму видно, як альянс проходить «тест» на здатність виходити за межі своєї комфортної внутрішньої інтеграції.

Співпраця з університетом із країни-кандидата, що перебуває у стані війни, змушує Т4EU перевіряти на практиці те, що в європейських документах часто формулюється як «довгострокова, структурна, стійка кооперація» з університетами-партнерами, а не просто участь у спільному проєкті. У публічних заявах альянсу підкреслюється, що приєднання Маріупольського державного університету розглядається саме як акт солідарності та підтримки закладу, який зазнав обстрілів, був змушений працювати у вигнанні з Києва і водночас продовжує «захищати європейські цінності та академічну свободу». У цьому сенсі Т4EU вже пройшов першу частину тесту — він не залишився «клубом університетів з відносно стабільних регіонів ЄС», а свідомо відкрився для партнера з простору війни, визнавши його досвід важливим для спільної роботи. [70]

Другою частиною цього тесту є здатність альянсу не обмежитися деклараціями, а забезпечити реальну включеність українського партнера в свої активності. Інформаційні матеріали й новини Т4EU та університетів-партнерів свідчать, що співпраця з МДУ поступово наповнюється конкретними формами: участю українських студентів і викладачів у мобільностях, мовних і дослідницьких програмах, наданням стипендій і грантів для співробітників МДУ, підтримкою окремих досліджень та академічних поїздок. Наприклад, Університет Вітовта Великого наголошує, що альянс залучає українців до спільних активностей, надає гранти дослідникам і викладачам та стипендії мобільності студентам і працівникам, а також окремо підтримує тих, хто постраждав від руйнування Маріуполя. Це означає, що Т4EU не сприймає МДУ як символічний «флаг» підтримки України, а створює реальні канали включення в академічне життя альянсу. [21]

Третій вимір цього тесту – готовність європейських університетів адаптувати власні процедури та формати під потреби партнера. У ширшому контексті European Universities Initiative вже спостерігається тенденція до розширення партнерств з українськими ЗВО у формі асоційованих партнерів, яким надається доступ до ресурсів альянсів, мобільностей, мережових

активностей навіть попри обмеження, пов'язані зі статусом України поза ЄС. У звіті про співпрацю європейських та українських університетів, підготовленому за підсумками зустрічі в Страсбурзі 2024 року, наголошується, що саме університетські альянси відіграють роль «експериментальних майданчиків» для пошуку рішень, як інтегрувати українські ЗВО у європейський простір вищої освіти за умов війни та обмеженої мобільності. Transform4Europe вкладається в цю логіку тим, що через співпрацю з МДУ апробує формати спільних курсів, мобільностей, підтримки переміщеного університету й водночас змушений враховувати українські правові, безпекові та інфраструктурні обмеження. [21]

З урахуванням цих факторів можна зробити кілька узагальнюючих висновків щодо того, як альянс проходить цей тест. По-перше, кейс МДУ показує, що European Universities здатні виходити за модель «інтеграції в межах ЄС» і працювати з партнерами з країн-кандидатів, включених у війну, не лише через символічну підтримку, а через реальну академічну співпрацю. По-друге, досвід Transform4Europe засвідчує, що формат асоційованого партнерства може бути проміжним етапом для глибшого включення українських університетів до європейських альянсів, даючи їм доступ до мережових активностей, але водночас висвітлюючи потребу у подальшому врегулюванні фінансових і правових аспектів. По-третє, співпраця з МДУ фактично змушує T4EU та інші альянси формувати нові підходи до солідарності: йдеться не лише про допомогу в момент кризи, а про довгострокову спільну роботу над відбудовою університетської екосистеми й інтеграцією України в європейський освітній простір. У цьому сенсі Transform4Europe поки що демонструє скоріше позитивну динаміку проходження цього «іспиту», але одночасно оголює структурні обмеження, які не можуть бути подолані силами одного альянсу й потребують рішень на рівні ЄС та української державної політики. Для України – це можливість перевірити, наскільки університетські альянси справді можуть бути тим «мостом», який з'єднує формальну євроінтеграцію (угоди, стратегії, моделі) з повсякденними практиками викладання, навчання, управління, дослідження й публічної дипломатії. З огляду на практичний досвід міжнародної діяльності

Маріупольського університету, можна стверджувати, що саме такі гібридні формати – де поєднуються академічний, регіональний, дипломатичний і громадянський виміри – мають найбільший потенціал для того, щоб інтернаціоналізація вищої освіти перестала бути декларативним гаслом і перетворилася на реальний механізм європейської інтеграції України. [16]

Висновки до розділу 3

Аналіз кейсу Маріупольського державного університету та його участі в альянсі Transform4Europe показав, що університетські альянси в європейському форматі перестають бути для України абстрактним «інструментом майбутнього» і вже зараз виконують функцію реального каналу інтеграції до європейського освітнього простору. Для МДУ, який після 2022 року опинився у статусі переміщеного університету, залучення до Transform4Europe, twinning-ініціатив і великих міжнародних проєктів виявилось не другорядним напрямом розвитку, а умовою збереження якості освіти, наукового потенціалу та інституційної суб'єктності. Інтернаціоналізація в цьому випадку виступає не тільки як вектор модернізації, про який пишуть теоретики євроінтеграції вищої освіти, а як механізм виживання та трансформації університету в умовах війни. [75]

Transform4Europe, розглянутий як емпіричне втілення концепції «європейського мультикафедрального університету», демонструє, що альянси здатні поєднувати внутрішню інтеграцію простору ЄС із відкритістю до партнерів з країн-кандидатів. Співпраця з МДУ вивела альянс за межі «комфортної зони» стабільних систем і змусила працювати з університетом, що функціонує в умовах війни, релокації та ресурсних обмежень. Для самого МДУ участь у Transform4Europe означає перехід від проєктної до структурної інтернаціоналізації, коли міжнародні зв'язки не існують як ізольований трек, а задають рамку для перегляду освітніх програм, управлінських практик, цифрової та мовної готовності, форматів роботи з громадами й публічної дипломатії. [66]

Водночас кейс МДУ висвітлив і системні виклики української вищої освіти на шляху до повноцінної участі в університетських альянсах. Статус асоційованого партнера обмежує доступ до фінансових ресурсів і механізмів управління всередині альянсу; національне законодавство й досі не повністю сумісне з практиками спільних програм, гнучкої мобільності та інтегрованих систем визнання результатів навчання; переміщені університети працюють у ситуації хронічного дефіциту людських та інфраструктурних ресурсів. Якщо ці бар'єри не долаються, альянси ризикують залишатися для українських ЗВО радше символом євроінтеграції, ніж повноцінним механізмом глибинних змін. [21]

Разом із тим досвід МДУ показує, що навіть у цих умовах університетські альянси можуть посилювати стійкість і розкривати нові можливості. Участь у Transform4Europe, twinning-партнерство з Університетом Галла, ініціатива English4Ukraine, проєкти DIGIUNI, Open4UA та інші створюють для МДУ мережу підтримки, яка одночасно підсилює цифрову інфраструктуру, якість управління, взаємодію з громадами, мовні та міжкультурні компетентності студентів і викладачів. У цьому сенсі МДУ перетворюється на «лабораторію» європейсько-українського партнерства: університет не тільки отримує підтримку, а й привносить до Transform4Europe унікальний досвід стійкості, відбудови та публічної дипломатії в умовах війни. [107]

Таким чином, третій розділ дозволяє зробити кілька ключових висновків для всієї теми дослідження. По-перше, університетські альянси, подібні до Transform4Europe, можуть виступати реальним чинником інтеграції України до європейського освітнього простору за умови, що участь у них виходить за межі символічної солідарності й набуває структурного виміру для українських університетів. По-друге, кейс МДУ демонструє, що глибина цього впливу залежить від спроможності університету внутрішньо змінюватися під тиском європейських стандартів і можливостей, а також від готовності держави прибирати нормативні, фінансові та інституційні бар'єри. По-третє, участь Маріупольського державного університету в Transform4Europe показує, що

інтеграція не є одностороннім процесом: український університет не лише адаптується до європейського простору, а й сам змінює альянс, привносячи до нього досвід війни, релокації та відбудови, який стає невід'ємною частиною сучасної європейської дискусії про майбутнє університетів. Саме тому університетські альянси доцільно розглядати не просто як інструмент політики ЄС, а як платформу спільної відповідальності, де інтеграція України в європейський освітній простір набуває конкретних інституційних форм і довгострокових наслідків для обох сторін.

ВИСНОВКИ

Інтеграція України до європейського освітнього простору в контексті цієї магістерської роботи постає не як абстрактний політичний лозунг, а як складний, багаторівневий процес, що розгортається одночасно на рівні європейської політики, національного законодавства та стратегій окремих університетів. Проведене дослідження дало змогу показати, що університетські альянси нового типу, сформовані в межах ініціативи European Universities Initiative, виступають не другорядним, а одним із ключових інструментів цього процесу, оскільки поєднують структурування Європейського простору вищої освіти з конкретними практиками університетів, які вбудовуються в спільні освітні, дослідницькі та регіональні проекти. [13]

У першому розділі було окреслено теоретико-методологічні засади дослідження університетських альянсів як особливого явища в сучасній системі міжнародних відносин та європейської освітньої політики. На основі праць дослідників інтернаціоналізації та глобалізації вищої освіти було уточнено зміст таких ключових категорій, як «європейський освітній простір», «освітня екосистема», «університетський альянс», «інтернаціоналізація вищої освіти» та «структурна інтернаціоналізація». Європейський освітній простір був розглянутий як сукупність норм, інструментів і практик, що формуються в рамках Болонського процесу та пов'язаних з ним ініціатив і встановлюють спільні стандарти для національних систем вищої освіти. Освітня екосистема була інтерпретована як мережа взаємодіючих акторів – університетів, органів влади, бізнесу, громад, студентських спільнот – у межах якої університетські альянси функціонують як важливі вузли координації та трансформації. [34]

У межах теоретичного аналізу університетські альянси були концептуалізовані як специфічні метаорганізації, що поєднують кілька університетів різних країн на основі спільної стратегії розвитку, інтегрованих

освітніх програм, координації дослідницьких пріоритетів і спільної участі в формуванні регіональних екосистем знань. Важливою аналітичною рамкою стала відмінність між «проектною» та «структурною» інтернаціоналізацією: якщо перша обмежується участю університетів у окремих грантових програмах, мобільностях і тимчасових партнерствах, то друга передбачає глибинну інтеграцію міжнародного виміру в місію, стратегію й внутрішню політику університету. Саме в цій площині університетські альянси були визначені як інструмент структурної інтернаціоналізації, який змінює не лише окремі практики, а й логіку розвитку закладу. [85]

Другий розділ був присвячений аналізу університетських альянсів як чинника інтеграції до європейського освітнього простору на рівні європейської політики. Було показано, що ініціатива European Universities виникла як відповідь на виклики глобальної конкуренції, необхідність посилення привабливості європейської вищої освіти та формування нових форматів співпраці між університетами ЄС. Альянси розглядаються як механізм, через який реалізуються кілька стратегічних пріоритетів одночасно: розвиток спільних освітніх програм і «єдиного європейського університету», посилення зв'язку між освітою, дослідженнями та інноваціями, формування регіональних екосистем знань, підтримка цифрової, екологічної та соціальної трансформації європейських суспільств.[15]

У цьому контексті Transform4Europe займає особливе місце як альянс, що поєднує університети з різних країн ЄС навколо ідеї трансформації регіонів засобами знань, інновацій, підприємництва й громадянської участі. Аналіз його місії, бачення, структури управління та системи робочих пакетів показав, що T4EU можна інтерпретувати як модель мультикафедрального європейського університету, який вибудовує інтегровану освітню й дослідницьку інфраструктуру, розподіляє функції між партнерами, створює спільні курси й програми, розвиває метакампус як цифрово й організаційно пов'язаний простір. Саме ця логіка дозволяє розглядати альянс не лише як інструмент співпраці «для

своїх», а як потенційний місток для включення університетів із країн-кандидатів у спільний європейський простір. [69]

У третьому розділі університетські альянси були розглянуті через призму конкретного кейсу Маріупольського державного університету та його участі в Transform4Europe. Було показано, що траєкторія МДУ після 2014 року, а особливо після 2022 року, поєднує досвід переміщеного університету, який втратив матеріальну базу і вимушено працює у вигнанні з Києва, із послідовною стратегією інтернаціоналізації та євроінтеграції. На основі ректорських звітів і відкритих матеріалів було проаналізовано участь МДУ в міжнародних проєктах (зокрема Erasmus+), twinning-партнерствах, таких як співпраця з Університетом Галла, ініціативі English4Ukraine та інших програмах, спрямованих на підтримку студентів, викладачів, військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб. [75]

Особливу увагу приділено тому, що для МДУ участь у міжнародних програмах і, зокрема, в Transform4Europe є не лише символом «присутності в Європі», а й інструментом інституційної стійкості, збереження якості освіти, розвитку цифрової інфраструктури, оновлення освітніх програм і зміцнення ролі університету як актора публічної дипломатії. У роботі було показано, як через візити високопосадових іноземних гостей, залучення університету до міжнародних дискусій про відбудову України, підтримку з боку партнерських університетів та участь у ініціативах альянсу формується новий образ МДУ – не лише як університету-жертви війни, а як активного агента європейського академічного простору, що відстоює цінності демократії та свободи попри окупацію рідного міста. [77]

Разом з тим кейс МДУ дав змогу виявити і структурні виклики, з якими стикаються українські університети на шляху до глибшої інтеграції в європейський освітній простір через альянси. Статус асоційованого партнера обмежує доступ університету до фінансових ресурсів та участі в повноцінному управлінні альянсом; національне законодавство й регуляторні рамки часто не встигають за інноваційними форматами спільних програм, мобільності та визнання результатів навчання; ресурсні й кадрові обмеження переміщеного

університету ускладнюють рівномірне залучення всіх факультетів до активностей альянсу. Ці проблеми не нівелюють позитивного ефекту участі в Transform4Europe, однак показують, що повноцінна інтеграція потребує узгоджених зусиль як на рівні університету, так і на рівні державної політики та європейських інститутів. [21]

У ширшій перспективі досвід МДУ в Transform4Europe дозволяє трактувати університетські альянси як лабораторію нових форматів європейсько-українського партнерства у вищій освіті. Для Європейського Союзу співпраця з університетом із країни-кандидата, що перебуває в стані війни, стає тестом здатності виходити за межі внутрішньої інтеграції й будувати довгострокові, структурні, а не лише символічні форми солідарності. Для України ж участь МДУ в альянсі демонструє, що університети можуть бути суб'єктами євроінтеграції не лише на рівні риторики, а й через реальні зміни у своїх програмах, структурах управління, практиках взаємодії з громадами, залученні до публічної дипломатії та відбудови.[23]

З огляду на поставлену у вступі мету – виявити й проаналізувати університетські альянси як чинник інтеграції України до європейського освітнього простору на прикладі участі Маріупольського державного університету в Transform4Europe – можна стверджувати, що дослідження її досягає. Сформульовані дослідницькі завдання були послідовно виконані:

- з'ясовано категоріально-понятійний апарат роботи та концептуальні засади дослідження університетських альянсів; проаналізовано теоретичні та методологічні підходи до вивчення інтеграції до Європейського простору вищої освіти й інтернаціоналізації вищої освіти; охарактеризовано політико-правові рамки формування європейського освітнього простору та участь України в ньому; розкрито місію, структуру та стратегічні пріоритети Transform4Europe;
- досліджено еволюцію міжнародної діяльності МДУ, його роль як переміщеного університету та актора публічної дипломатії; проаналізовано участь МДУ в Transform4Europe як форму ---структурної інтернаціоналізації та виявлено основні виклики й перспективи такого формату співпраці.

Узагальнюючи результати, можна зробити кілька ключових висновків. По-перше, університетські альянси в сучасних умовах стають одним із центральних інструментів інтеграції до європейського освітнього простору, оскільки поєднують політичні рішення ЄС із практичною діяльністю університетів, створюючи нові форми навчання, мобільності, досліджень і регіонального розвитку. По-друге, для України участь у таких альянсах відкриває можливість не лише адаптуватися до європейських стандартів, а й впливати на їх подальший розвиток, привносячи власний досвід, зокрема досвід війни, релокації та відбудови освітніх інституцій. По-третє, кейс Маріупольського державного університету демонструє, що навіть у надзвичайно складних умовах університет здатний не лише зберігати свою життєздатність, а й ставати активним агентом євроінтеграції, використовуючи університетські альянси як інструмент модернізації, стійкості та публічної дипломатії. [64]

Разом з тим дослідження підкреслює, що потенціал університетських альянсів як чинника інтеграції України до європейського освітнього простору не може бути реалізований автоматично. Він залежить від здатності держави забезпечити нормативну й фінансову підтримку участі університетів у таких консорціумах, від готовності самих університетів до внутрішньої трансформації та від розвитку довгострокових форматів співпраці між європейськими та українськими партнерами. У цьому сенсі робота окреслює не лише досягнуті результати, а й напрям подальших досліджень – від порівняння різних університетських альянсів за участю українських ЗВО до глибшого аналізу впливу альянсів на якість освіти, дослідницьку діяльність і регіональний розвиток в Україні. [16].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alcober, Jesus; Haji Mohammadali, Farnaz. The digital platform for the Unite! Alliance: The Metacampus. 2023. DOI: 10.4995/HEAd23.2023.16265.
2. Balabanov K., Trofymenko M. «Публічна дипломатія» як відповідь на виклики сучасності // Україна дипломатична. 2013. № 14.
3. Bhattacharjee A., Sytnyk N. Методологія та організація наукових досліджень: дослідження в соціально-економічних науках. Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2022. 173 с. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/49231/1/Metodolohiia_orhanizatsiia_naukovykh_doslidzhen_2022.pdf (Дата звернення: 05.12.2025).
4. Bobrov Ye. A. Енергетична безпека держави: монографія. К.: Університет економіки та права «КРОК», 2013. 308 с.
5. Drach I. та ін. The model of integration of higher education of Ukraine into the European educational area // Tuning Journal for Higher Education. 2023.
6. ECTS Users' Guide. European Commission. URL: <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/ects-users-guide> (Дата звернення: 05.12.2025).
7. ENQA — European Association for Quality Assurance in Higher Education. URL: <https://www.enqa.eu/> (Дата звернення: 05.12.2025).
8. EQAR — European Quality Assurance Register for Higher Education. URL: <https://www.eqar.eu/> (Дата звернення: 05.12.2025).
9. Erasmus+ (офіційний портал програми). URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/> (Дата звернення: 05.12.2025).
10. Erasmus+. Learning Agreements: Studies Agreement Guidelines (KA131). URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/resources-and-tools/mobility-and-learning-agreements/learning-agreements/studies-agreement-guidelines-ka131> (Дата звернення: 05.12.2025).

11. Erasmus+ в Україні (Національний Еразмус+ офіс / портал). URL: <https://erasmusplus.org.ua/programa-yes-erazmus/pro-programu/> (Дата звернення: 05.12.2025).
12. European Commission. Bologna Process and the European Higher Education Area. URL: <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/bologna-process> (Дата звернення: 05.12.2025).
13. European Commission. European Universities Initiative — Timeline. URL: <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/european-universities-initiative/timeline> (Дата звернення: 05.12.2025).
14. European Higher Education Area (EHEA) — Official website. URL: <https://www.ehea.info/page-home-page> (Дата звернення: 05.12.2025).
15. European Parliament. The European Universities Initiative: first lessons, main challenges and opportunities. 2022.
16. European University Association (EUA). The European Universities Initiative and system level reforms. 2022.
17. European University Association. The European Universities Initiative and system level reforms (briefing). 2022.
18. European University Association. The European Universities Initiative and system level reforms. URL: <https://www.eua.eu/> (Дата звернення: 05.12.2025).
19. European University Association. The European Universities Initiative: Governance paper. URL: https://www.eua.eu/images/publications/Publication_PDFs/eui_governance_paper_new.pdf (Дата звернення: 05.12.2025).
20. European University Association. UniFE report. URL: https://www.eua.eu/images/publications/Publication_PDFs/UniFE_report.pdf (Дата звернення: 05.12.2025).
21. European and Ukrainian universities' cooperation: state of play and future perspectives. EUA / alliances (Strasbourg, 2024). URL: <http://epicur.edu.eu/wp->

- content/uploads/2024/05/EUAsUkraine_final_report.pdf (Дата звернення: 05.12.2025).
22. Engage University. European Universities alliances — the beating heart of Europe's future. 2025. URL: <https://www.engageuniversity.eu/2025/11/26/european-universities-alliances-the-beating-heart-of-europes-future/> (Дата звернення: 05.12.2025).
 23. EUA. European and Ukrainian universities' cooperation: state of play and future perspectives (EUA / alliances, Strasbourg, 2024). URL: http://epicur.edu.eu/wp-content/uploads/2024/05/EUAsUkraine_final_report.pdf (Дата звернення: 05.12.2025).
 24. EURASHE. Official website. URL: <https://www.eurashe.eu/> (Дата звернення: 05.12.2025).
 25. ESU — European Students' Union. Official website. URL: <https://www.esu-online.org/> (Дата звернення: 05.12.2025).
 26. Global and National Security: textbook / ed. H. Sytnyk, Yu. Kovbasiuk. К.: НАДУ, 2016. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/11/Navchalniy-posibnik-GPNB.pdf> (Дата звернення: 05.12.2025).
 27. Hrídina I. Методичний посібник з написання письмових робіт для студентів спеціальності «Міжнародні відносини». Донецьк: Донецький національний університет, 2013. 112 с.
 28. IUACA — University Institute of Water and Environmental Sciences (UA). URL: <https://iuaca.ua.es/en/> (Дата звернення: 05.12.2025).
 29. Ivanets T. Соціологія міжнародних відносин: навчальний посібник. Маріуполь: МДУ, 2021. 238 с.
 30. Kartunov O. Західні теорії етнічності, нації та націоналізму: навчальний посібник. К.: Університет економіки та права «Крок», 2007.
 31. Kasianov H. Теорії нації та націоналізму: монографія. К.: Либідь, 1999. URL: <http://litopys.org.ua/kasian/kas.htm> (Дата звернення: 05.12.2025).

32. Kalashnikova S. Європейська політика модернізації вищої освіти: ключові орієнтири // Вища освіта України. 2012. № 2. С. 80–84.
33. Kalashnikova S. Професійний розвиток керівників вищих навчальних закладів: діяльність Європейської платформи модернізації вищої освіти // Вища освіта України. 2013. № 2. С. 95–101.
34. Knight J. Higher Education Internationalization: Concepts, Rationales and Frameworks.
35. Koryahin M. Основи наукових досліджень: навч. посібник. К.: Алерта, 2014. 622 с. URL: https://learn.ztu.edu.ua/pluginfile.php/55559/mod_resource/content/1/Лекції%20з%20основ%20наукових%20досліджень.pdf (Дата звернення: 05.12.2025).
36. Lisbon Recognition Convention (1997). Council of Europe / UNESCO. Official resources. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=165> (Дата звернення: 05.12.2025).
37. LMS Moodle: Distance international education in cooperation of higher education institutions of different countries. arXiv. URL: <https://arxiv.org/abs/1604.08693> (Дата звернення: 05.12.2025).
38. Lugovyi V. I., Kalashnikova S. A., Stavytskyi A. V., Rashkevych Ya. M., Talanova Zh. V. та ін. Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні: методичні рекомендації. Київ: ІВО НАПН України, 2016.
39. Maassen P., Olsen J. P. (eds.). (праця з проблематики governance / реформ у вищій освіті). 2021.
40. Maassen P., Stensaker B. 2019. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/hequ.12229> (Дата звернення: 05.12.2025).
41. Malskyi M., Matsyakh M. Теорія міжнародних відносин: підручник. К.: Знання, 2007. 461 с.
42. Manzhola V., Krushynskyi V., Halaka S. та ін. Міжнародні відносини та світова політика: підручник. К.: Знання, 2014. 662 с.

43. Martynov A. «М'яка сила» як політичний інструмент Європейського Союзу (1990-ті – 2020-ті рр.) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2020. Вип. 29. С. 113–129. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/items/01682f40-17d2-49ad-9614-d31f6552dc03> (Дата звернення: 05.12.2025).
44. Metodologiya ta orhanizatsiya naukovykh doslidzhen: navch. posib. / I. Dobronravova, O. Rudenko, L. Sydorenko ta in. K.: ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Methodol.pdf> (Дата звернення: 05.12.2025).
45. Міжнародна інформаційна безпека: теорія і практика. Підручник. К.: Центр вільної преси, 2016. 418 с.
46. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2019 р.). Дніпро: ДДУВС, 2019. 365 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/publish/np2d5.pdf> (Дата звернення: 05.12.2025).
47. MON України. Результати участі українських учасників у конкурсах програми ЄС Erasmus+ (напрямок CBHE). URL: <https://mon.gov.ua/news/rezultaty-uchasti-ukrainskykh-uchasnykiv-v-konkursakh-prohramy-ies-erasmus-napriam-cbhe> (Дата звернення: 05.12.2025).
48. MMS України. Нові конкурси програми ЄС «Еразмус+» (2024). URL: <https://mms.gov.ua/events/vidkryto-novi-konkursy-prohramy-ies-erazmus-na-2024-rik-na-mizhnarodnu-mobilnist-ta-spivpratsiu-v-sferi-osvity-profesiinoho-rozvytku-molodi-ta-sportu> (Дата звернення: 05.12.2025).
49. Націоналізм: Антологія / упор. О. Проценко, В. Лісовий. К.: Смолоскип, 2000.
50. Націоналізм: Теорії нації та націоналізму від Й. Фіхте до Е. Гелнера: антологія. 2-ге вид. К.: Смолоскип, 2006.

51. Open4UA — Відкрита наука для системи вищої освіти України. МДУ. URL: https://mu.edu.ua/open4ua_project (Дата звернення: 05.12.2025).
52. OP.eu (Publications Office of the EU). Teachers & students 2025 (publication). URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/db43f6ca-da14-11ef-be2a-01aa75ed71a1/language-en> (Дата звернення: 05.12.2025).
53. Rakhomenko S. Партія «Справжні фіни» (Perussuomalaiset): в тренді північноєвропейського популізму // Вісник МДУ. Серія: Історія. Політологія. 2014. Вип. 11. С. 177–185.
54. Rakhomenko S. Трансформації болгарського націоналізму у другій половині XX – на початку XXI ст. // Матеріали IV Міжнар. наук.-метод. семінару... Бердянськ: БДПУ, 2015. С. 142–148.
55. Rakhomenko S. Фактор ідентичності в українській кризі: приклад Донбасу // Вісник МДУ. Серія: Історія. Політологія. 2015. Вип. 12. С. 246–253.
56. Partyko Z. V. Основи наукових досліджень: підготовка дисертації. Запоріжжя: КПУ, 2015. 235 с.
57. QUARSU — Підтримка визнання кваліфікацій для українських університетів. МДУ. URL: <https://mu.edu.ua/proyekt-pidtrimka-viznannya-kvalifikaci-y-dlya-ukrajinskih-universitetiv-quarsu> (Дата звернення: 05.12.2025).
58. RE-LAB (ЖДТУ). Mariupol State University (релокація). URL: <https://relab.ztu.edu.ua/mariupolstateuniversity/> (Дата звернення: 05.12.2025).
59. Regional Strategies of the USA and Europe: foreign policy and security dimension: monograph. К.: Центр вільної преси, 2016. 528 с.
60. Sedliar Yu. Аналіз та прогнозування зовнішньої політики: навч. посіб. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 270 с.
61. Sheiko V. M. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. К.: Знання-Прес, 2002. 295 с.
62. SPCleantech. Official website. URL: <https://spcleantech.com/> (Дата звернення: 05.12.2025).

63. Stepyko M. Українська ідентичність: феномен і засади формування. К.: НІСД, 2011. 336 с.
64. Stensaker B. University Alliances: Enhancing Control, Capacity, and Creativity in Dynamic Environments 2018. 15(1). P. 132–153.
65. Sukach M. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Леся, 2014. 211 с.
66. T4EU — Background and rationale / Mission. URL: <https://transform4europe.eu/mission/> (Дата звернення: 05.12.2025).
67. T4EU — Members. URL: <https://transform4europe.eu/members> (Дата звернення: 05.12.2025).
68. T4EU — Metacampus. URL: <https://transform4europe.eu/metacampus/> (Дата звернення: 05.12.2025).
69. T4EU — Mission, Vision & Strategies. URL: <https://transform4europe.eu/the-t4eu-mission/> (Дата звернення: 05.12.2025).
70. T4EU — New partners and solidarity with Ukraine. URL: <https://transform4europe.eu/new-partners-and-solidarity-with-ukraine/> (Дата звернення: 05.12.2025).
71. T4EU — Recommendations from the T4ERI project... URL: <https://transform4europe.eu/t4eri-national-policy-recommendations/> (Дата звернення: 05.12.2025).
72. T4ERI — Transform 4 European Research and Innovation (CORDIS). URL: <https://cordis.europa.eu/project/id/101035805> (Дата звернення: 05.12.2025).
73. The European University for Knowledge Entrepreneurs Mission Statement (T4EU). URL: <https://transform4europe.eu/mission/> (Дата звернення: 05.12.2025).
74. Trebin M., Herasina L., Pohribna V. та ін. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / за ред. М. Требіна. Х.: Право, 2016. 540 с.

75. Trofymenko M. V. Університети України в умовах повномасштабної російської агресії: загрози, виклики та нові перспективи. Маріупольський державний університет, 2022. 14 с.
76. Trofymenko M. V. Університети України в умовах повномасштабної військової агресії Росії: загрози, виклики та нові перспективи // Університети і лідерство. 2022. № 14. С. 5–19.
77. Trofymenko M. V. Роль публічної дипломатії у забезпеченні національної безпеки держави в умовах війни // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Політологія. 2024. Т. 15, № 40. С. 143–153. DOI: 10.34079/2226-2830-2024-15-40-143-153.
78. Transform4Europe — European University (University of Silesia info page). URL: <https://us.edu.pl/en/uczelnia/universytet-europejski-transform4europe/> (Дата звернення: 05.12.2025).
79. UFZ — Helmholtz Centre for Environmental Research. URL: <https://www.ufz.de/> (Дата звернення: 05.12.2025).
80. UK–Ukraine Twinning Initiative (інфо про амбасадора МДУ). URL: <https://mu.edu.ua/en/news/rodina-mdu-popovnilas-ambasadorom-nezlamnogo-vishu> (Дата звернення: 05.12.2025).
81. Unite! Alliance Metacampus (ResearchGate publication page). URL: https://www.researchgate.net/publication/371995437_The_digital_platform_for_the_Unite_Alliance_The_Metacampus (Дата звернення: 05.12.2025).
82. UP — Environment projects (University of Primorska / InnoRenew CoE). URL: <https://www.upr.si/en/up-environment/projects-of-the-university-of-primorska/eu-structural-funds-projects/european-regional-development-fund-erdf/3076-innorenew-coe-renewable-materials-and-healthy-environments-research-and-innovation-centre-of-ex> (Дата звернення: 05.12.2025).
83. Varenko V. Основи аналітики: навч. посіб. К.: Ліра-К, 2022. 248 с.
84. Vovk R. Моделювання міжнародних відносин: навч. посіб. К.: Знання, 2012. 246 с.

85. Vukasovic M., Stensaker B. University alliances in the Europe of knowledge: Positions, provisions, promotion // European Educational Research Journal. 2018.
86. YUFE — Young Universities for the Future of Europe. URL: <https://www.yufe.eu/> (Дата звернення: 05.12.2025).
87. CIVICA — The European University of Social Sciences. URL: <https://www.civica.eu/> (Дата звернення: 05.12.2025).
88. EUTOPIA European University. URL: <https://eutopia-university.eu/> (Дата звернення: 05.12.2025).
89. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (Дата звернення: 05.12.2025).
90. Постанова КМУ (нормативний акт). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 05.12.2025).
91. Кабінет Міністрів України. Угода про асоціацію (ЄС–Україна). URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu> (Дата звернення: 05.12.2025).
92. Наказ МОН (нормативний акт). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text> (Дата звернення: 05.12.2025).
93. ІТТА бібліотека/репозитарій (матеріал з інтернаціоналізації). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737256/> (Дата звернення: 05.12.2025).
94. Erasmus+ в Україні. Ukrainian universities won over 2,400 new international mobility projects... URL: <https://erasmusplus.org.ua/en/news/ukrainian-universities-won-over-2-400-new-international-mobility-projects-within-eus-erasmus-programme/> (Дата звернення: 05.12.2025).
95. EU Neighbours East. Ukrainian universities win over 2400 new international mobility projects... URL: <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/ukrainian-universities-win-over-2400-new-international-mobility-projects-with-eus-erasmus-programme/> (Дата звернення: 05.12.2025).

96. МДУ. Strategy. URL: <https://mu.edu.ua/strategy> (Дата звернення: 05.12.2025).
97. МДУ. Звіт ректора за 2022 рік. URL: <https://mu.edu.ua/storage/MSU/documents/Rectors%20reports/zvit%20rektora%202022.pdf> (Дата звернення: 05.12.2025).
98. МДУ. Звіт ректора за 2024 рік. URL: <https://mu.edu.ua/storage/MSU/documents/Rectors%20reports/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%202024%20%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf> (Дата звернення: 05.12.2025).
99. МДУ. Формувати вищу освіту на європейському рівні: МДУ став членом Європейської асоціації університетів. URL: <https://mu.edu.ua/news/formuvati-vishchu-osvitu-na-yevropeyskomu-rivni-mdu-stav-chlenom-yevropeyskoji-asociaciji-universitetiv> (Дата звернення: 05.12.2025).
100. МДУ. LUTUR — Лідери трансформації університетів задля відродження України. URL: <https://mu.edu.ua/lutur> (Дата звернення: 05.12.2025).
101. МДУ. EDUSPACE — Відкритий освітній простір для студентів і громади. URL: <https://mu.edu.ua/eduspace> (Дата звернення: 05.12.2025).
102. МДУ. INTERADIS — Інтеграція та адаптація іноземних студентів. URL: <https://mu.edu.ua/interadis> (Дата звернення: 05.12.2025).
103. МДУ. DIGIUNI — Цифровий університет – Відкрита українська ініціатива. URL: <https://mu.edu.ua/digiuni> (Дата звернення: 05.12.2025).
104. МДУ. Держсекретар США Ентоні Блінкен відвідав Маріупольський університет. URL: <https://mu.edu.ua/news/derzhsekretar-ssha-entoni-blinken-vidvidav-mariupolskiy-universitet> (Дата звернення: 05.12.2025).
105. МДУ. Голова Асамблеї ООН поспілкувався зі студентами релокованих університетів. URL: <https://mu.edu.ua/news/golova-asambleji-oon-prospilkuvavsya-zi-studentami-relokovanih-universitetiv> (Дата звернення: 05.12.2025).

106. МДУ. «Підтримаємо вас в усьому»: МДУ відвідала міністерка освіти Німеччини. URL: <https://mu.edu.ua/news/mdu-vidvidala-ministerka-osviti-nimechchini> (Дата звернення: 05.12.2025).
107. МДУ. English4Ukraine — проєкт з вивчення англійської мови. URL: <https://mu.edu.ua/english4ukraine> (Дата звернення: 05.12.2025).
108. МДУ. Поглиблення співпраці з Університетом Халла. URL: <https://mu.edu.ua/news/pogliblennya-spivpraci-z-universitetom-halla> (Дата звернення: 05.12.2025).
109. МДУ. Civic Center. URL: https://mu.edu.ua/civic_center (Дата звернення: 05.12.2025).
110. Tor Vergata University. Interdepartmental Centre on Energy Efficiency and Security (CIESE). URL: https://web.uniroma2.it/en/contenuto/interdepartmental_centre_on_energy_efficiency_and_security__ciese_ (Дата звернення: 05.12.2025).
111. University of Silesia / University of Primorska / ENS Lyon / other institutional pages referenced in the research context (див. відповідні офіційні сторінки вище; дати звернення: 05.12.2025).